

ЫЙМАН, АДЕП ЖАНА МАДАНИЯТ ЖЫЛЫНА КАРАТА

Руханий мурас
Бийлер

УДК 21
ББК 83,3
Р 91

Р 91 Руханий мурас: Бийлер (сынамык басылма) – Б.: Аль Салам,
2017. – 80 б.
ISBN 978-9967-473-19-5

Коло доорундагы апат... Бир эле муундун ичинде ошол апаттан бабылдыктар, хеттер, сириялыктар жана түрктөр жапаа чегишкен. Байыркы Греция кабылган согуштук сокку туурасында Гомердин Троя кагылышуусу жөнүндөгү дастанында сөз болот. Рамзес Үчүнчүнүн күмбөзүнүн дубалдары да “деңиз элдеринин” эч кимди аябаган, ырайымсыз согуштук бирлиги жөнүндө баяндайт. Бул кырсык Мисирдин даңазалуу заманынын аякташына алып келген. Маданияттын “караңгы кылымдары” башталып, көркөм өнөр, адабият жана архитектура керинен кеткен. Адеп-ахлак бузулуп, согуштун залакасы бүт баарына – ал турсун Жашыя Канаан жерине жетектеп келген элге да тийген. Дүйнөгө аны ушул апаттан куткара турган баатыр керек болуп калгн.

Колуңуздагы “Бийлер” китебинен биз Кудайдын Өз элинин зар какшаган үнүн укканда, ага берген жообу жөнүндө окуйбуз: “Ошентсе да, Жараткан Эге эл ичинен бийлерди чыгарып турду. Ошол бийлер элди баскынчылардан куткарып жатты” (Бийлер 2:16). Бул жерден биз, бир чети, өзүнүн күчү, бир чети, ашынган ышкы-кумары менен белгилүү болгон Шамшы, Кудайдын эркин аткарып, бүтүн дүйнөнү элдин үшүн алган душмандардан бошоткон Гидон жана башка эл башчылары жөнүндө алар менен замандаш жашап, жасаган иштерин өз көзү менен көргөн адамдардын жазгандарын окуй алабыз. Эң маанилүүсү болсо, ыйманы качкан элге Кудайдын кандай мамиле жасаганын көрөбүз. Тилекке каршы, ал кездегидей бузулгандык биз бүгүн жашаган дүйнөдө да орун алып, баарыбызга жакшы маалым.

Р 0403000000-17

УДК 21
ББК 86,3

ISBN 978-9967-473-19-5

© «Жакшы кабар» КУ, 2017

Киришүү

Китептин автору, жазылган мезгили жана аталышы

Быйык Китептеги окуяларды, демейде, падыша катчылары эмес, пайгамбарлар кагаз бетине түшүрүшкөн. Андай болсо, өткөндөргө сереп салдырып, өзүнө көңүл бурдурган ушул китепти Ысрайылдын биринчи падышаларынын жылнаамачысы – Шамил¹ пайгамбар жазган болушу керек. “Ал убакта Ысрайылда падыша жок болчу” (Бийлер 21:25).

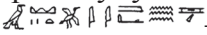
Бул жазмалар б.з.ч. 1245-жылы Жашыя дүйнө салгандан баштап, б.з.ч. 1046-жылы Ысрайылдын биринчи падышасы Шабыл такка олтурганга чейинки чоң убакыт аралыгын камтыйт. Бул мезгилди тарыхчылар байыркы замандын “караңгы кылымдары” деп аташат. Бирок китепте сүрөттөлүп, сыпатталган падышалыктар менен согуштардан да маанилүүсү – андагы адеп-ахлак сабактары. Алар ошол кездеги күнөө жана жаткан руханий бузулган чөйрөнүн нак ичинен келип чыгат.

Китептин аталышы 2-баптын 16-аятынан алынган. Ал жерде эврейче שׁוֹפְטִים (шофатим) аталган адамдар эскерилет. Бул сөздү эң тар маанисинде “сот” деп которсо болот. Бирок мындагы жетекчилер жөн гана сот жүргүзгөн аттуу-баштуу адамдар болгон эмес. Алар эл баатырлары, каармандары болушкан. Согуштук аракеттерди баштап, ыңгайы келип турганда, тынчтык сүйлөшүүлөрүн жүргүзүп, бул адамдар өздөрүнүн жаңы мекенинде – Канаан жергесинде Кудай элин бир асаба алдына чогултуп, башын кошкон. Кыргыз тилинде ушундай кызмат-даражаны билдирген сөз – “бий” – “Манас” дастанында кездешет: “Эки жүз миң үйү бар, жаң-жуң аттуу бийи бар”. Эмне себептен элге намысын коргой турган эр-баатырлар керек болгонун, ошондой эле алар жашаган чөйрөнүн не деген караңгылыкка батканын түшүнүү үчүн, биз ошол зар замандын өзүн аңдап билишибиз керек.

¹ Талмуд боюнча – Баба Батра, 14b.

Коло доорунун алааматы

Коло доору адамзат тарыхынын, маданиятынын эң бийик туу чокулары болгон не бир сонун, не бир улуу коомдук жана көркөм ийгиликтер – көркөм өнөр, архитектура, металлургия жана адабият жетишкендиктери менен мактана алат. Байыркы Мисирдин ары көлөмдүү, ары салмактуу көркөм казынасына тең келгидей дөөлөттөр азыр да аз чыгар. Протоэламит доорундагы Персиянын майда-чүйдө оймолор чегилген күмүш идиштери же эрте кылымдардагы Микен кумуралары кооздугу менен күнү бүгүнкүгө чейин дасыккан адис-билермандардын да көз жоосун алып келет. Бирок ар кандай тарыхый катмарларды ачып жатып, археологдор коом да, маданият да артка чегинген, начарлаган “караңгы замандын” издерин табышты. Анын белгилерин цивилизациянын бешиги болгон Жакынкы Чыгыш аймагынын ар бир ири шаарынын бир тарыхый учурга таандык калдыктарынан айкын көрсө болот. Тарыхчылар муну “Коло доорунун алааматы” деп аташат. Бир эле муун жашаган мезгилдин ичинде дээрлик бардык улуу антикалык цивилизациялар кыйраган. Бул апаттан бабылдыктар, хеттер, сириялыктар жана түрктөр жабыркаган. Байыркы Грецияга жасалган сокку Гомердин Троя согушу жөнүндө баяндаган чыгармасында түбөлүккө калгандай кылып сүрөттөлгөн. Табышмактуу жаңы душман өзү кол салган ар бир шаардын таш талканын чыгарып, өз артынан күл болуп күйгөн урандыларды – кадимкидей эле кароолонуп күйүп, күлгө айланган таш издерин калтырган. “Илиада” дастанындагы тарых миф сыяктуу берилсе да, байыркы шаар – Троянын, изилдөөчүлөрдүн тили менен айтканда, VIIA деңгээлине жете кыйраганы, көчөлөрү жоокерлердин өлүктөрүнө жык толгону анык чындык.

Мындагы жаңы душман бир эле улут болгон эмес. Бул “Деңизден келген жат элдердин” – – канга чаңкаган согуштук бирикмеси эле. Алар дүйнөдөгү алтын жана күмүш кендери бар жерлердин баарына кол салышкан. Падыша Рамзес III биринчи жолкусунда алардын мизин кайтарганы менен, Мисир андан ары мурунку атак-даңкына кайта алган эмес. Анын

Мадинат Хабудагы күмбөзүндөгү иероглиф жазмалары мындай деп баяндайт: “алардын кол алдында бир дагы жер туруштук бере албады... алардын колу жер айланасынын чегине чейин жетти, жүрөгү солк этпестен, өзүнө болгон ишенимден кайтпады”. Дүйнө “караңгы кылымдарга” чөмүлүп, бул мезгилден калган катмарлардан коло доорунун адеми кооз кумуруларын же оймочиймелүү темир жасалгаларын эмес, чийки чоподон жасалган жупуну карапаларды жана согуш менен кыйроодон калган сыныктарды гана тапса болот. Канкор, ырайымсыз баскынчылар ээлеп алган жерлерде адабият, кеме куруу, кездеме токуу, металл иштетүү өнөрлөрү унутулуп, көпчүлүк чогулган жерлер ээн, бош калган.

Баскынчылардын жазмаларда калган элеси майда-чүйдөсүнө чейин сыпатталганы менен, алардын ата-теги менен чыккан жери так берилбейт: “Аралдар силкинип, өздөрүндөгү элдердин баарын бир учурда бүркүп салды”, – дейт жазуулардын бири. Кантсе да, археологдор алардын ким болгонун бир кыйла так аныктай алышкан. Профессор Абдул Рахмат аль-Ансаринин изилдөөлөрү боюнча², анын өз сөзү менен айтканда, мидиандар “колундагы буюмдата далил менен кармалган”. Табигый кырсыктар да коло доорундагы абалды начарлатканы болгону менен, мунун негизги себеби башкада: аталган “деңиз элдери” өз мезгилиндеги эң коркунучтуу деңиз каракчылары болушкан. Металл иштетүү менен кеме куруу аларда аябагандай өнүгүп, коргонууда колдонулуучу салттуу жаа менен жебеден күчтүү куралдарды чыгара алышкан.

Куран да, Библия да мидиандар аймактын үшүн алган каракчылар болгону туурасында айтат. Эврейче да, арабча да “мидиан” сөзүнүн мааниси – “кен жайынан (чыккан)” (ивритте מִדְיָן, арабча مَدْيَن). Элдердин бул эркин бирлигине тийиштүү артефактылардын басымдуу көпчүлүгү кен казылган жерлерден табылган. Куранда бул эл 10 жолу күнөөлөрү үчүн айыпталат.

² “Курая жана мидиандар,” Арабия тарыхы боюнча изилдөөлөр, 3-том, ред. Абдул Рахмат аль-Ансари (Рийад: Сауд падыша университети, 1984), 137-145-бб.

Айрыкча – алардын натуура узундук жана салмак өлчөмдөрүн колдонгону, бутка табынганы жана башка элдерге ырайымсыз чабуул салганы эскертилет. Алардын келиши менен бүтүндөй дүйнө өзүн куткаруучу баатырларга аябагандай муктаж болуп калган.

Мидиандардын укмуштуу салгылашууда биротоло талкаланып жок болушу колунуздагы китептин 6-7-баптарында баяндалган. Ошондон соң, дүйнө бул коркунучтан биротоло бошонгон. Бирок согуш мезгилдери башка да коркунучтарга – адеп-ахлактын бузулушуна, ыймандын качышына алып келген. Мындай коркунуч, керек болсо, кылыч менен найзадан да жаман болушу мүмкүн.

Согуш убагында адеп-ахлактын бузулушу

“Деңиз элдеринин” күч алган чабуулу ондогон жылдар бою Жер ортолук деңиз аймагын титиреткен “дүйнөлүк согуштун” бир бөлүгү болгон. Бул мезгилдин бир белгиси – андагы элдин бузулгандыгы эле. Рамзес Үчүнчүнүн убагындагы ачарчылык экономикалык себептерден эмес, коррупциядан улам болгон³. Бул падышанын бийлиги өз уулдарынын эле бири атасын тактан кулатышы менен аяктаган⁴.

Согуш убагында кеңири жайылып кетүүчү зордук, талаптоо, адептин бузулгандыгын документтештирүү кыйла кыйын. Бирок ошол кезде да, атүгүл бүгүнкү күндө да согуш жагдайы дал ушундай болору анык. Муну тастыктаган фактылар Рим дөөлөтүнүн кулашын баяндаган тексттерде, же болсо байыркы грек же перс искусствосунун мотивдеринде гана учурабай, өкүнүчтүүсү, азыркы жаңжалдардан кабар берген гезит жана интернет материалдарында да көп кездешет.

Коло доорунун аягындагы адеп-ахлактын бузулушу бүт бардыгына, ал турсун Жашыя Канаан жерине баштап келген элге

³ Туриндин Эжицио музейинде сакталган Сот папирусу боюнча.

⁴ Сахар Салим. «Фараондордун сөөгүн сканерге түшүрүү...».

да өз залакасын тийгизген. Кимдир бирөө: “Эмне үчүн Жазуу коомдук турмуштун начарлап кетишин ушунчалык көркөмдөп сүрөттөгөн?” – деп собол ташташы мүмкүн. Мунун жообу айкын – Кудай бизди бүгүнкү өзүбүз жашаган коомду башкара алгандай, туура жолго сала алгандай кылгысы келет. “Бийлер” китебинде коомдук турмушта, элдин жүрүм-турумунда кайра-кайра кайталанган бир үлгү көрсөтүлгөн. Ал биринчи бөлүмдө эле даана сыпатталып, китептин аягына чейин улам жаңы мисалдар менен көрсөтүлүп, бышыкталып келет.

Эгерде Кудай жашоо-турмушубуздагы апаттарга кандай жооп кайтарарын түшүнгүбүз келсе, анда бул жерде келтирилген мисалдарды кунт коюп изилдеп чыкканыбыз оң.

“Бийлер” китебине сереп салуу

“Бийлер” китеби үч негизги бөлүктөн турат:

1. Тарыхтагы апат мерчимдери (1:1–3:6).
2. Ысрайылдын бийлери – эл сүймөнчүгүнө татыган баатырлар (3:7–16:31).
3. Эпилог (сөз аягы) – бутпарастык менен күнөөнүн үрөнү (17-18).

Бул жөн гана тарых эсеби эмес. Колунуздагы китеп окуялар мерчимин баяндайт, аны адамзат тарыхынан да, ар бирибиздин жеке жашообуздан да көрсө болот. Немистин атактуу философу Георг Гегель мындай деген: “Тарых эки ирет кайталанат: адеп трагедия түрүндө, анан шылдың түрүндө”. Андыктан элдин, Кудайдын ырайымы менен берекесин унутуп, кайра эле күнөөгө батканын көргөндө, зээниң кейибей койбойт.

Арийне, “Бийлер” китеби тарыхты ийне-жибине чейин айтып берүүдөн алыс. Ал көңүлдү негизинен эл башчылар тизмегине – алардын иши оңунан чыккан да, чыкпаган да учурларга, жетишкендиктери менен жетишпегендиктерине, – ошондой эле алардын Кудай менен болгон мамилесине бурат. Мунун максаты – Кудайдын кулк-мүнөзүн жана өзүбүздүн эле күнөөкөр көндүм-адаттарыбызды ачык-айкын көрсөтүп берүү.

Биринчи бөлүк – Тарыхтын апат мерчимдери

Китептин биринчи бөлүгүндө айтылган ойлор анын калган бөлүгүнүн маанисин гана эмес, өзүбүздүн эле оош-кыйыш, оомал-төкмөл жашообуздун маңызын айгинелеп, ачык көрсөтүп берет. Бул жерде төрт сөз: кудайсыздык, кысымчылык, кайгы жана бошонуу – өзөктүү мааниге ээ. Алар ой жүгүртүүнүн негизин түзөт: биз Кудайдан баш тартып кеткенде, ал жашообузга кыйынчылык жиберип, бизди кайгыга салып, боздотот, боздогонубузда болсо Ал бизди бошотуп, калыбыбызга келтирет.

Кудайсыздык: Негизинен, жашообуздагы бардык көйгөлөрдүн түбү – кудайсыздык. Тынчтык менен бейпилдик мезгилинен кийин ысрайылдыктар чындыктан алыстап, ар кандай күнөөлөргө батышкан.

Кысылуу, эзилүү: Кудайды четке кагуу качып кутулгус окуяларга алып келип, аларды “кысымчылык, эзүү” деп жалпыласа болот. Алар ар түрдүү болуп, бул китепте ар кандай мисалдар келтирилген. “Алданбагыла: Кудай эч качан уят болбойт. Ким эмнени эксе, ошону орот” (Гал 6:7).

Кайгы: Кудай жашообузду ушундай кыйынчылыктарга түшүргөндө эмне болот? Китептин өзүндө жазылгандай: “биз Жараткан Эгеге боздойбуз”. Тарых мерчиминин бул бөлүгү “Кудайдын жамандыкка кандай тиешеси бар?” деген суроонун өтө маанилүү жоопту берет. Күнөөнү биз жасасак да, бизге каршы бирөө жасаса да – ал адамды дайыма кайгыга салат. Ошол кайгыдан кийин биз өз диний ишенимибиздин башатына кайтабыз.

Бошонуу/бошотуу: Ишенимге кайтканыбызда, Кудай бизди кайгы-азаптарыбыздан бошотот. Кимдир бирөөлөргө Кудайдын Өз элинин кайра эле тил албай, күнөөгө батарын билип туруп, аны кайра-кайра бошотуп турганы жеткен акылсыздыктай көрүнүшү мүмкүн. Бирок Кудай ошентпегенде болгон үмүтүбүздөн кол жууп каларабызды билип, биз Ага аябагандай ыраазы болобуз.

Экинчи бөлүк – Ысрайыл бийлери

Замандын баш аламандыгын көрүп, Кудай Өз элине башчыларды жиберип, алар элди кабылган жамандыктан куткарып турган. Кээде Кудай момун адамдарды колдонуп, эч ким алардын эрдик көрсөтүп, күч колдоно аларын күткөн эмес. Кээде болсо элдин башына Ал кырс мүнөз, албуут кишилерди койчу. Бирок алардын баары баатыр болгон, себеби Ысрайыл элин кыйратууга аттанган бутпарас душмандарды жеңип, Кудайдын элин сактап калышкан. Кантсе да, “Бийлер” китебинде ысрайылдыктардын жашоо мүнөзүн да, жасаган иш-аракеттерин да актаган сөз айтылбайт. Анткени, буга чейин айтып кеткенибиздей, китептин негизги максаты – күнөөлөрүбүздү эсибизге салып, алар туурасында эскертүү.

Баяндалган тарыхый мерчимдин ар бири: “ысрайылдыктар Жараткан Эгенин алдында жийиркеничтүү иштерин жасашты” (3:12, 4:1, 6:1 ж.б.) деген сөздөн башталат. Андан соң, эл башчынын кылган иштери баяндалып бүткөндө, анын бийлиги алдында жер согуштан канча жыл эс алганы айтылат.

Китептин түзүүчүсү тарыхтын дал ушул мезгилинде Ысрайыл элине кызмат кылган 12 бийдин арасынан төртөөнө өзгөчө көңүлүбүздү бурат. Кенен сөз кылынган бийлердин биринчиси – Дебора. Анын бир өзгөчөлүгү – ал кат-кабары калган тарыхта зиректиги менен акылмандыгы үчүн мамлекеттин башкаруучусу болуп шайланган биринчи аял киши катары таанымал. Андан мурун Мисирде эркек мурасчы болбогон үчүн такка отурган эки аял-фараон болгон. Бирок алар өз өлкөсүн убактылуу, кыска убакыт ичинде гана бийлешсе, Дебора Ысрайылды 40 жыл бою башкарган.

Деборадан кийин Кудай периштеси эл башчылыкка Гидон аттуу адамды чакырып, ага зулумдугу менен белгилүү мидиандардын аскерине каршы аттанууга буйрук берет. Гидон баштаган эл кереметтүү жол менен жеңишке жетип, мидиандар чоң кыйроого учурашып, андан кийинки тарыхта дүйнөнүн үшүн алган бул элдин өзү турмак, аты да жок болуп кеткен. Жупуну,

кайраты да, күчү да жок Гидонду тандоого Кудайда эч кандай жүйөө болбогондой өндөнөт. Ал турсун, анын атасы Канаандын эң жийиркеничтүү кудайы – Баалдын динкызматчысы болгон. Мындан биз Кудайдын кээ убакта пайда болгон көйгөйдү чечүү үчүн гана тарыхка кийлигишкенин көрсөк болот.

Өзгөчө көңүл бурулган кийинки жетекчи – Ыптаха бий. Аны бийлердин эң табышмактуусу десе да болот. Ал – каракчы, “оңбогон адамдар” тобунун башчысы, элден чыгып калган адам, сойкунун уулу болгон (11:3). Ошонусуна карабай, Кудай аны Өз максатына колдонуп, анын аты Эврейлерге жазылган каттын 11-бөлүмүндө, Ыбрайым, Муса жана Дөөт менен бирге, улуу ишеним баатырларынын катарында эскерилет. Ошентип, биз Кудай Өз элине дагы башка жол менен жардам бергенин көрүп турабыз.

Кененирээк сөз болгон бийлердин акыркысы дүйнөнүн бардык булуң-бурчунда белгилүү. Өз күчү менен таанылган бул балбандын аты – Шамшы. Ислам адабияттарында аны *شمشون* (Шамшун) деп билишет. Каруусунун күчү менен эрдигин байыркы

*Дагондун бутканасын кыйратып жаткан Шамшы.
2012-жылы Газадагы Хужоктон казылып табылган.*

грек жомокторундагы Гераклга (Геркулес) окшотсо болот. Бирок андан айырмаланып, Шамшынын тарыхый инсан болгондугун ал жашаган жердеги археологиялык казуулар тастыктаган.

Адаттан тыш жорук-жосундуу бул адамдын мүнөзү көптөгөн талаш-тартыштарды туудуруп, ага ар кандай баа берилип келет. Ага эң сонун сыпаттаманы белгилүү перс тарыхчысы Мухаммад ат-Табари берсе керек:

Шамшун алардын арасында такыбаа адам (мусулман) болуп, энеси аны назир кылган. Ал ошол жердеги шаарлардын биринен чыккан. Шаар калкы ишенбеген бутпарастар эле. Шамшун аларга жалгыз кол салып, Кудайдын ысмын чакырып, алар менен күрөшүп, аларды өлтүрүп, туткундан, мал-мүлкүн тартып алып, өзүнүн кем-карчын алардын эсебинен толтурган.

(تاريخ الخوالموك تاريخ аль-Расул ва аль-Мүлүк – Пайгамбарлар жана падышалар тарыхы, 4-том, 794-б.)

Мындагы “өзүнүн кем-карчын алардын эсебинен толтурган” деген сөз анын кылгандарын кичирейтип көрсөтөт. Ал азгырык-сезимге берилип, Кудайга ишенбеген аялдын артынан сая түшүп, бул акыры анын өлүмүнө алып келген. Эркектин ышкысы ташкындаганы менен, адилеттик үчүн да ал ошончолук эле ынтызарлык менен күрөшкөн. Анын кайнаган каары бардык чектен ашып, зулумдугу актагыдай эмес эле. Ошентсе да, анын ысмы Эврейлерге жазылган каттын II-бөлүмүндөгү ишеним баатырларынын тизмесине кирген.

Аталган тизме Ыйык жазууга анча коошпогондой болуп көрүнүшү мүмкүн: эркектер үстөмдүк кылган замандагы аял башкаруучу, Кудайга ийбадат кыла турган элдин арасындагы бут кудай – Баалга табынган кишинин уулу, эл катарынан чыгып, уурдап-тоноочулар тобун жетектеген каракчы, бир балакеттен арылып, башкасына кабылган, кумарга алдырган балбан...

Бирок алардын эмнеге жетишкендигин карасаңар! Бутпарас элдер Кудай элин жок кылууга дилгирленишкенде, алиги баатырлардын ар бири бүтүндөй аскерлерди, анын

*Дагон, суу перилеринин кудайы.
Бул барельеф Мосул шаарынын
түштүгүндө, 30 км аралыкта
жайгашкан Нимруддагы
буткананын дубалынан табылган.*

ичинде тарыхтагы эң кооптуу эл болгон мидиандардын аскерин талкалашкан. Шамшынын жеңиши мындан да күчтүү таасирде калтырат. Ал жалгыз Дагон жалган кудайынын заңгыраган бутканасын кыйратып, анын ичиндеги бүт аймактан чогулган бутпарас динкызматчыларды жок кылган.

Дагонго табынуу (шумерче: *𒌦𒀭𒂗*) аймактагы деңизди жээктеп жашаган элдердин бардыгы негизи үчүн мааниге ээ эле. Демек, Шамшы алардын бутканасын бузуп, динкызматчыларын өлтүргөндө, бул бүтүндөй тегеректи жүрөк заада кылып коркуткан “чоочун деңиз элдерине” жасалган дагы бир катуу сокку болгон.

Эмне үчүн бүтүндөй тарыхтан дал ушул окуялар тандалып баяндалган? Биз алчу сабак айкын: болгон пендечилигибизге, күнөөкөрлүгүбүзгө, алсыздыгыбызга, баштан кечирген мурдагы жашоо-турмушубузга же чектен ашкан кумар-сезимдерибизге карабай, Кудай Өз улуу ишин биз менен жана биз аркылуу жүргүзө алат. Улуу кереметтерин көрсөтүүгө, бардык падышалык-бийликтердин орношу менен кулашын көзөмөлдөөгө, жалган дин-ишенимдерди тыптыйпыл кылууга Кудайдын кудурети жетет. Биз ким болбойлук, Ал ошонун баарын жасап келатат жана мындан ары да жасай бермекчи.

Үчүнчү бөлүк – Бутпарастык менен күнөөнүн үрөнү

“Бийлер” китебинин акыркы бөлүгү – чакчелекей түшкөн коомдун аянычтуу көрүнүшү. Бул тууралуу “Бийлер” китебинде, эң кеминде, төрт жолу эскертилет:

“Ал убакта Ысрайылда падыша жок болчу. Ар ким эмнени туура көрсө, ошону жасачу” (Бийлер 21:25).

Бизге коомдун ошол кездеги бузулгандыгын көрсөтүү үчүн эки окуя сунуш кылынып, экөөнө тең өзүмчүлдүк менен тартипсиздик мүнөздүү. Биринчисинде бутпарастык жөнүндө айтылса, экинчисинде эң жаман күнөө жөнүндө сөз болот.

Бутпарастык жана Дан уруусу

Дан уруусу жөнүндөгү баян Кудайдын бийлигинен көз карандысыз жашагыбыз келгенде эмне болорун сүрөттөйт. Дан уруусу энчиге көбүрөөк жер алууну каалап, “коопсуз, Сидон элиндей бейкапар, тынч жашап жаткан элге” кол салышкан. Бул Жашыянын жетекчилиги менен Ысрайыл Канаанга кирип келгендеги салгылашуулардан такыр башкача эле. Кудай бийлигине таянып согушкандын ордуна, алар буркандарга ишенип, тынч жаткан элге чабуул жасашкан.

“Дан уруусу буркандарды өздөрүнө коюп алышты. Ал жерде жашоочулар туткундалып кеткенге чейин Гершомдун уулу, Мусанын небереси Жонатан жана анын уулдары Дан уруусунун динкызматчылары болуп турушту” (Бийлер 18:30).

Бул – Ыйык Жазуудагы эң кайгылуу сөздөрдүн бири. Бирок заманды да, ошол заманда жашаган элди да, Кудайдын кылган аракет-ишин да туура түшүнүү үчүн бул сөздүн мааниси абдан чоң.

Ошентип, буркандар орнотулуп, буттарга табынуу башталганда, бул 300 жылга созулган тарых мерчимин кыймылга келтирген. Мында эскертилген “жердин басылып алынышы” б.з.ч. 733-ж. Тиглат-пилезер Үчүнчү башкарган ассириялыктардын Ысрайыл падышалыгын басып алгандагы окуяларга тийиштүү. Дан уруусу тынч турган элге каршы жасаган согуштук чабуулун акташ үчүн бутпарас жөрөлгөсүн колдонгон. Бул үчүн Кудай аларды жазалаган. Бүгүнкү күндө жалган дин-ишенимдерди

жамынып, зордук-зомбулук аракеттерди жасоо аябай көбөйүп кетип, бул мурдагыдан да чоң көйгөйгө айланды.

Бутпарастыктын үрөнү эч качан өлгөн эмес. Тарыхтын көпчүлүк учурунда буркандарга табынуу түрдүү караңгы культтар менен сыйкырчылыктын алкагында жасалып келген. Бирок мезгил-мезгили менен ал колдоого алынып, ачык эле өкүм сүргөн. 15-кылымда Сияки Низам жазгандай, Амир Темир өз согуштук пландарын түзүүдө астрологияны пайдаланган⁵. Ал тургай ошол кезде “Ак жолтой айкалыш мырзасы”⁶ деген жазуусу бар теңгелер да чыгарылган (бул Амир Темирдин Юпитер менен Марстын орбиталары айкалышкан убакта төрөлгөнүнө берилген астрологиялык шилтеме).

Азыркы бутпарастык көпчүлүк учурда өзгөчө этномаданий расымдар же аракеттер түрүндө кездешет. Ошондон улам аны калың эл кабыл алып, колдонуп да жүрөт. 1960-жылдан тартып аны тутунгандардын саны миллиондоп саналат. Бразилияда эле Умбанда, Кандомбле сыяктуу культтарды кармангандардын саны 600 000 кишиге жетет. Бизде да илгеркидей көккө, жерге-сууга табынуу тарай баштады. Аны тутунгандар “бутпарастык” деген аттан оолак болгусу келгени менен, анын өзөгүн көп кудайларга табынуучулук түзгөнү айдан ачык көрүнүп турат. Саентология дини да ар кандай диний зыйнат-жөрөлгөлөрдү айкалыштырып, синкретизмдин эле бир түрүн түзөт.

Гибадагы күнөө

“Бийлер” китебиндеги акыркы окуя – арты кайгы менен бүткөн жамандык жөнүндө. Күчөп отуруп, ал акыры кыргындуу согушка алып келген. Ар бир эл өз тарыхында бул өңдүү трагедияны баштан кечирген болушу керек: бир чакан топтун, бир уруунун

5 Сияки Низам, 1598-сүрөттөмө. Футухат-и Хумайун. Индия кеңсе китепканасындагы 955-кол жазма микротасмасынан (Кат.1: 214-топтом, №214, №537), Лондон.

6 “Аураңзеп теңгелери” Могол дөөлөтүнөн калган, эң жогору бааланган артефакттардын бири болуп эсептелет.

жасаган адилетсиздиги жамы журтту кыргын менен кыйроого дуушар кылат. Бул окуяда жаш аялды зордуктап, өлтүрүп кетишет. Мунун натыйжасында башталган согуш ысрайылдыктардын бир уруусунун куулуп, дээрлик жок болуп кетишине алып келет. Бир эле коомдун ар кандай катмарларынын ортосундагы бул сыяктуу кастыкты чечүү, албетте, кыйын. Мындай чечим ырайым этүү жана акыл-эс менен чыгарылышы керек.

Кыргызда “Атаңды өлтүргөнгө энеңди алып бер” деген макал бар. Мааниси боюнча ал “Бийлер” китебиндеги окуяга дал келет. Анын сыңарындай, Ысрайылдын калган уруулары да, ортодогу кастыкты унутуп, элдин катарын сактап калуу үчүн Бенжемин уруусунун ичинен аман калган бир нече эркек кишиге кыздарын аялдыкка беришет.

Бенжемин уруусунун кайрадан калыбына келишинин өзү дагы бир “күнөө – жаза – калыбына келүү” мерчимин түзөт.

Жалпы жонунан алганда, “Бийлер” китебинде жеке адамдын да, бүтүндөй коомдун да жашоо-турмушундагы күнөө мерчимдери жөнүндө сөз кылынат. Ошондой мерчим Кудайга аркабызды салып, тоң моюн болуп калганыбыздан башталат. Анан Кудай биздин жашообузга апат-кырсыктардын келишине жол берип коёт. Андан соң биздин боздоп, кайра эле жардам сурап Ага кайрылуудан башка аргабыз калбайт. Соңунда Эгедерибиз менен элдешип, Аны менен болгон мамилебиз калыбына келет.

Бийлер

Жөөт уруусунун канаандыктар менен согушу

1 ¹ Жашыянын көзү өткөндөн кийин ысрайыл эли Жараткан Эгеден:

– Канаандыктар менен согушканы бизден ким жол баштап барат? – деп сурашты.

² Жараткан Эге аларга:

– Жөөт уруусу баштап барсын, Мен Канаан жерин аларга бердим, – деп жооп берди.

³ Жөөт эли болсо бир тууган шымон элине кайрылып:

– Жүргүлө, биздин энчибизге тийген жерге чогуу барып, канаандыктар менен согушалы. Кийин силерге тийген жерди басып алууга биз да силер менен чогуу барабыз, – деп айтты. Ошентип, шымон уруусу алар менен бирге жөнөдү.

⁴ Жөөт уруусу согушка аттанып жөнөп кетти. Жараткан Эге канаандыктар менен периздерди алардын колуна салып берип, Безек шаарында жөөттөр жоонун он миң кишисин өлтүрүштү.

⁵ Безекте алар падыша Адони-Безекке бет келишти. Аны менен салгылашып, канаандыктар менен периздерди талкалашты.

⁶ Адони-Безек качып жөнөдү. Бирок жөөттөр аны кууп жетип, колго түшүрүп, колу-бутунун баш бармактарын чаап салышты.

⁷ Ошондо Адони-Безек:

– Колу-бутунун баш бармактарын мен чаап салдырган жетимиш падыша дасторконумдан түшкөн күкүмдөрдү терип жеп күн көрүшчү эле. Ошол падышаларга кылган жамандыгымды Кудай өзүмдүн башыма салды, – деп айтты. Жөөттөр аны Иерусалимге алып келишти. Ал ошол шаарда каза болду.

⁸ Анан жөөт уулдары Иерусалимге да кол салып, шаарды басып алды. Алар шаардын элин кылыч мизине алып, калаанын өзүн болсо өрттөп жибершти. ⁹ Андан кийин жөөттөр тоолуу

жерлерде, түштүктөгү төмөнкү Негев жеринде жана батыштагы тоо этектеринде жашаган канаандыктарга кол салуу үчүн жөнөдү. ¹⁰ Анан Хеброн шаарында жашаган канаандыктарга чабуул жасап, Шешайды, Ахиманды, Талмайды өлтүрүштү. Хеброн шаары ошол убакта Кирият-Арба деп аталчу. ¹¹ Андан ары жөөттөр ошол убакта Кирият-Сейпер деп аталган Дебир калаасынын элине жортуулга жөнөштү.

Кирият-Сейперди басып алуу

¹² Ошол күндөрү Калеп:

– Кирият-Сейперди ким талкалап, басып алса, ага кызым Аксаны күйөөгө беремин, – деп убада берди. ¹³ Ал шаарды Калептин иниси Кеназдын уулу Атаниел басып алды. Калеп ага кызы Аксаны күйөөгө берди. ¹⁴ Кыз атасынын үйүнөн кеткени жатканда, күйөөсүнөн: «атамдан энчиге жер сурасаңыз» деп өтүндү. Ангыча Калеп эшегинен түшүп жаткан кызынан:

– Ии, кызым, эмне болду? – деп сурап калды. ¹⁵ Кызы атасына:

– Сиздин батаңызды алайын деп токтоп калдым. Сиз мага түштүктөгү чөлдөн жер берген элеңиз. Эми ага булактарды да кошуп бериңизчи, – деди. Ошондо Калеп кызына жогорку булактарды да, төмөнкү булактарды да берди.

Жөөт уруусунун канаандыктар менен согушу (уландысы)

¹⁶ Мусанын кайнатасынан тараган кейни эли жөөт эли менен чогуу Курма шаарынан жер которуп, Арат шаарынын түштүгүндөгү Жөөт чөлүнө барып, ошол жердеги жергиликтүү элге кошуна болуп, отурукташып калды.

¹⁷ Жөөт эли боордош шымон эли менен чогуу жортуулга чыгып, Сепатта жашаган канаандыктарды талкалап, садага чаап салды. Ошондон улам бул шаарды эл Хорма деп атап калган.

¹⁸ Жөөттөр Газа, Ашкелон, Экрон шаарларын да тегерек-четиндеги жерлери менен кошо басып алды. ¹⁹ Жараткан Эге жөөт элин колдоп, алар тоолуу жерлерди ээлеп алышты. Бирок

өрөөндө жашаган элдерди басып ала алган жок, анткени алардын темир аскер арабалары бар эле. ²⁰ Калепке болсо, Муса дайындап айтып кеткендей, Хеброн шаары берилди. Калеп ал калаадан Анактын үч уулунан тараган элди кубалап чыгарды.

Энчисине толук ээ боло албаган уруулар

²¹ Бирок бенжамин уруусу Иерусалимде жашаган жебустарды кубалап чыгара алган жок. Жебустар Иерусалимде ушул күнгө чейин бенжамин элине кошуна жашайт.

²² Жусуптун урпактары да Бейтел шаарына жортуулга жөнөштү. Жараткан Эге аларды колдоду. ²³ Алар оболу Бейтелди жакшылап изилдешти. Ал шаар мурда Луз деп аталчу. ²⁴ Сакчылар шаардан чыгып келе жаткан бир кишини көрүп калышып, ага:

– Шаарга кирчү жашыруун жолду бизге көрсөтүп берсең, сага ырайым кылабыз, – деп айтышты. ²⁵ Ал киши шаарга кире турган жолду көрсөтүп берди. Жусуптун урпактары шаар элин кылыч мизине алып кырып салды. Тиги кишини болсо бүт тууган-уруктары менен коё беришти. ²⁶ Ал киши хеттердин жерине көчүп барып, шаар куруп, аны Луз деп атады. Ал шаар ушул күнгө чейин ошондой аталат.

²⁷ Бирок манаш уруусу Бейт-Шаан, Таанах, Дор, Иблейем, Мегидо шаарларында жана алардын карамагындагы айыл-кыштактарда жашаган элдердин жерлерин тартып алган жок. Канаандыктар ошол жерлерде жашап кала беребиз деп, бел байлашты. ²⁸ Ысрайылдар күч алган убактарда канаандыктарды өзүнө букара кылып коюшту, бирок аларды кубалап чыга алышкан жок.

²⁹ Эпрайым эли да Гезер калаасында жашаган канаандыктарды кубалап чыга алган жок. Канаандыктар Гезерде алардын жанында жашап кала беришти.

³⁰ Ошол сыяктуу забулун уруусу да Китрон менен Налол шаарларында жашаган канаан элин сүрүп чыгара алган жок. Ошондуктан алар забулун элине жанаша жашап, забулундарга букара болуп калышты.

³¹ Ашыр уруусу да Ако, Сидон, Аклап, Аказип, Хелба, Апик, Рехоп шаарларынын тургундарын жеринен сүрүп чыгара алган жок. ³² Ошондуктан ашыр уруусу ушул жерлерде жашаган канаандыктарга кошуна жашап калды.

³³ Напталы уруусу да Бейт-Шемеш, Бейт-Анат калааларынын элдерин кубалап чыга албай, өзү ушул жерде жашаган канаандыктарга жанаша жашап калды. Бирок Бейт-Шемеш менен Бейт-Анаттын тургундарын өзүнө букара кылып алды.

³⁴ Амор эли болсо дан уруусун тоого сүрүп салып, өрөөнгө түшүрбөй койду. ³⁵ Аморлор Херес тоосунда, Аялон, Шаалбим шаарларында жашап кала беребиз деп бел буушту, бирок Жусуптун урпактары күч алган убактарда аларды багынтып, өздөрүнө букара кылып коюшту. ³⁶ Амор элинин чек арасы Чаян-Белден башталып, Села шаарына чейин жетип, андан ары жогорулап кетет.

Бохимдеги жемелөө жана тобо кылуу

2 ¹ Кудайдын периштеси Гилгалдан Бохимге келип, мындай деп жарыялады:

– Мен силерди Мисирден алып чыктым. Беремин деп атабабаларыңарга убада кылган жерге алып кирдим. Мен: «Силер менен түзгөн келишимимди эч качан бузбайм. ² Силер болсо жергиликтүү элдер менен келишим түзбөгүлө, алардын курманжайларын талкалагыла» деп айткам. Бирок силер Менин амириме моюн сунган жоксуңар. Эмне үчүн мындай кылдыңар? ³ Ошондуктан силерге айтарым бул: эми аларды араңардан кууп чыгарбаймын. Ал элдер силердин жонуңарды тилген камчы, алардын кудайлары силерге салынган тузак болот. ⁴ Кудайдын периштеси ушул сөздөрдү Ысрайыл уулдарына айтканда, бүт эл жер жаңырта өкүрүк салып ыйлап жиберди. ⁵ Ошондуктан ал жер Өкүрүк деп аталып калды. Ошол жерде эл Жараткан Эгеге курмандык чалды.

Эски замандын бүтүшү

⁶ Жашыя элди коё бергенде, ар ким өз уруусунуна энчиге тийген жерди ээлегени жөнөдү. ⁷ Алар Жашыянын тушунда да, Жараткан Эгенин ысрайыл эли үчүн кылган бардык улуу иштерин көрүп, Жашыядан кийин дүйнө салган аксакалдардын көзү тирүүсүндө да Жараткан Эгеге кызмат кылышты. ⁸ Жараткан Эгенин кулу Нундун уулу Жашыя жүз он жашка чыгып көз жумду. ⁹ Анын сөөгүн Гааш тоосунун түндүк тарабында созулуп жаткан Эпрайым тоолорундагы өз энчисине тийген Тимнат-Хересте жерге беришти. ¹⁰ Ошол улуу муун да толугу менен дүйнөдөн өтүп, ата-бабалары жаткан жайга узады. Алардын ордуна Жараткан Эгени тааныбаган, Анын ысрайыл эли үчүн кылган улуу иштерин да билбеген жаңы муун келди.

Ысрайылдардын Кудайдан четтеши

¹¹ Ысрайыл эли Жараткан Эгенин алдында жаман иштерди кылып, Баал кудайларга кызмат кыла баштады. ¹² Алар Ысрайыл элин Мисир жеринен алып чыккан ата-бабаларынын Кудайынан терс бурулуп, өздөрүнүн айланасында жашаган элдердин кудайларын ээрчип, аларга табынып кетишти. Бул нерсе Жараткан Эгенин каарын келтирди. ¹³ Эл Жараткан Эгесин унутуп, Баал, Астарта буркандарына кызмат кыла баштады. ¹⁴ Ошондо Жараткан Эгенин каары кайнап, Ысрайыл элин душмандарынын колуна салып берди. Аларды баскынчылар талап-тоноп кетип жатышты. Жараткан Эге аларды айланасындагы душмандарга багынтып бергендиктен, жоонун мизин кайтарууга элдин күчү жетпей калды. ¹⁵ Жараткан Эге алдын ала эскертти, ант берип айткандай, алар ким менен согушпасын, Жараткан Эге ысрайылдарга каршы чыгып, башына улам кырсык салып жатты. Ошондуктан эл оор абалда калды.

¹⁶ Ошентсе да Жараткан Эге эл ичинен бийлерди чыгарып турду. Ошол бийлер элди баскынчылардан куткарып жатты. ¹⁷ Бирок эл опаасыздык кылып, бийлерди да укпай, башка

кудайларды ээрчип, аларга табынып кетип жатты. Байыркы бабаларындай болуп Жараткан Эгенин амирине баш ийгендин ордуна, аталары жүргөн жолдон тез эле чыгып кетти. ¹⁸ Жараткан Эге аларга бийлерди берген мезгилдерде, Жараткан Өзү ошол бийди колдоп, анын убагында элди душмандарынан куткарып турду. Анткени душман аларды эзип, кысымга алганда, Жараткан Эге алардын онтогон үнүн угуп, кайра эле аяп жатты. ¹⁹ Бирок бийдин көзү өтөрү менен, алар аталарынан да аша чаап жийиркеничтүү иштерди жасап, башка кудайларга бурулуп, аларга кызмат кылып, сыйынып жатышты. Кылган жаман иштеринен баш тартпай, тоңмоюн бойдон калып жатышты. ²⁰ Ошондуктан Жараткан Эгенин ысрайыл элине каары тутанып:

– Бул эл ата-бабалары менен түзгөн келишимимди бузуп, айткандарыма кулак салбай койду! – деди. ²¹ – Ошон үчүн, Мен да эми, Жашыя каза болгондон кийин калып калган бөтөн элдердин бирөөнү да алардын арасынан кубалап чыгарбайм. ²² Эми ошол элдерди колдонуп, ысрайыл эли байыркы бабалары сыяктуу Жараткан Эгенин жолу менен жүрөр-жүрбөсүн сынаймын. ²³ Ошондуктан Жараткан Эге ал элдерди дароо кууп чыкпай калтырып, Жашыянын колуна салып берген жок.

Канаанда калган элдер

З ¹⁻² Ысрайыл элинин канаандыктар менен болгон согуштарынын бирин да көрбөгөн жаңы муунду сынаш үчүн, алар согушканды үйрөнүшү үчүн, Жараткан Эге бул элдерди калтырып койду: ³ пелиштилердин беш төрөсү, канаандыктардын бүт калдыгы, сидондуктар, Баал-Эрмон тоосунан баштап, Хаматка кире бериш жерине чейинки Ливан тоолорунда жашаган хиби эли. ⁴ Жараткан Эге ал элдерди ысрайылдарды сыноо үчүн, Муса аркылуу ата-бабаларына берген буйруктарын аткарат бекен деп текшерип үчүн калтырды. ⁵ Ошентип, ысрайылдар канаан, хет, амор, периз, хиби, жебус элдеринин арасында жашап калышты. ⁶ Анан ошол элдер менен кыз алып, кыз беришип, алардын кудайларына кызмат кыла башташты.

Ысрайылдын Кушан-Ришатайымдын кол алдында калышы

⁷ Ысрайыл эли Жараткан Эгенин көз алдында жийиркеничтүү иштерди кыла баштады. Өздөрүнүн Кудайы Жараткан Эгесин унутуп, Баал менен Астарта кудайларына кызмат кылып жатышты. ⁸ Ошондо ысрайылдарга Кудайдын каары тутанып, аларды Арам-Нахарайым падышасы Кушан-Ришатайымдын колуна салып берди. Алар сегиз жыл Кушан-Ришатайымдын бийлиги астында болушту.

Атаниел бий

⁹ Ошондо ысрайыл эли жардам сурап Жараткан Эгеге жалынды. Эгедер аларга азаттык берүү үчүн куткаруучуну берди. Ал – Калептин иниси Кеназдын уулу Атаниел эле. ¹⁰ Жараткан Эгенин Руху Атаниелге түшүп, Ысрайылга бий болду. Ал согушка аттанып чыкты. Эгедер Месопотамия падышасы Кушан-Ришатайымды анын колуна салып берип, Кушан-Ришатайымды жеңди. ¹¹ Ошентип, Кеназдын уулу Атаниел каза болгонго чейин өлкөдө кырк жыл бою бейпилдик өкүм сүрдү.

Ысрайылдардын мааптын кол алдында калышы

¹² Ысрайылдар Эгедердин алдында жийиркеничтүү иштерин кайрадан кыла баштады. Алар жаман иштерди кылгандыгы үчүн, Жараткан Эге маап падышасы Эглонду Ысрайылга каршы келе алгыдай күчтүү кылды. ¹³ Падыша Эглон аммондор менен амалыктардан кол курап, Ысрайыл менен согушууга жортуулга чыкты. Ал ысрайылдарга кол салып, Иерихон шаарын басып алды. ¹⁴ Ошентип, ысрайылдар он сегиз жыл маап падышасы Эглондун букарасы болушту.

Эхут бий

¹⁵ Ошондо ысрайыл эли жардам сурап Жараткан Эгеге жалынды. Жараткан Эге элди куткаруу үчүн бенжамин уруусунан Геранын уулу Эхутту чыгарды. Ал сологой жигит эле.

Бир күнү ысрайылдар маап падышасы Эглонго Эхут аркылуу салык берип жибершти. ¹⁶ Эхут өзүнө узундугу бир чыканак кош миздүү канжар жасап, кийиминин ичинен, оң капталына байлап алды. ¹⁷ Ал салыктарды Эглон падышанын алдына алып келди. Падыша болсо казысы бир кучак киши эле.

¹⁸ Эхут Эглонго салыктарды бергенден кийин, чогуу келген кишилери менен кайра артка жол тартты. ¹⁹ Бирок Гилгалдагы таш буркандардын алдына жеткенде жигиттерин узатып коюп, өзү падышанын алдына кайтып келди. Ал:

– Өкүмдарым, сизге айтчу жашыруун сөзүм бар эле, – деп айтты.

– Акырын! – деди да, падыша кызматчыларынын баарын сыртка чыгарып жиберди. ²⁰ Үстүңкү салкын бөлмөдө падыша жалгыз калды. Өз тактысында олтурган падышага Эхут жакындап келип:

– Өкүмдарым, сизге Кудайдын кабарын айтайын дедим эле, – деп айтканда, падыша тактысынан өйдө турду. ²¹ Эхут оң капталында байланган шамшарды сол колу менен дароо сууруп чыгып, падышанын курсагына матырып алды. ²² Курч канжар анын курсагын жарып кирип, сабына чейин матырылып, учу чычаңынан чыгып калды. Эхут шамшарын кайра сууруп алган жок, анткени курсактын майы жарылган жерди бүтөп калган эле. ²³ Эхут үстүңкү бөлмөнүн эшиктерин ичинен бекитип, далиске чыкты да, кетип калды. ²⁴ Ал кетип калгандан кийин, падышанын кызматчылары келип, үстүңкү бөлмөнүн эшигинин бек экенин көрүштү. «Падышабыз салкын бөлмөдө даарат ушатып жатса керек» деп ойлошту. ²⁵ Алар көпкө күтүштү, бирок бөлмөнүн эшигин эч ким ачпагандыктан, ачкычты алып келишти да, эшикти ачып киришип, өкүмдарынын сулап өлүп жатканын көрүштү.

²⁶ Ушул убакыттан пайдаланып, Эхут ал таш буркандар турган жерден өтүп, Сейрага качып кетти. ²⁷ Эпрайым тоолоруна келери менен сурнай тартып бүт ысрайыл элин согушка чакырды. Эхут ысрайыл уулдарын баштап тоодон түшүп келди. ²⁸ Анан баарына кайрылып:

– Менин артымдан жүргүлө, – деп айтты. – Жараткан Эгебиз душманыбыз мааптарды колубузга салып берди. Бүт элдик кошуун анын артынан ээрчип жөнөдү. Алар Иордан дарыясынын маап элине өтчү кечүүсүнө түшүп келип, кечүүнү ээлеп алып, бир да кишини аркы өйүзгө өткөрбөй коюшту. ²⁹ Ошол күнү алар мааптын он миң алп, күчтүү жоокерин кырып салышты. Алар кайраттуу жигиттер эле, бирок бирөө да аман калган жок. ³⁰ Ошол күнү ысрайылдар мааптарды чөгөлөтүштү. Ошентип, өлкөдө сексен жыл бою бейпилдик өкүм сүрдү.

Шамгар бий

³¹ Эхуттан кийин Анаттын уулу Шамгар ысрайыл элин куткарган бий болду. Бир жолу ал өгүз айдаган шиш таягы менен эле пелиштинин алты жүз кишисин өлтүргөн.

Ысрайылдардын канаан падышасынын кол астында калышы

4 ¹ Эхут көз жумгандан кийин ысрайыл эли Жараткан Эгенин көз алдында жийиркеничтүү иштерин кайрадан кыла баштады. ² Ошондуктан Жараткан Эге аларды Хатсордо бийлик кылган канаан падышасы Жабинге тизе бүктүрдү. Анын колбашчысы Сисра Харошет-Агойимде жашачу. ³ Сисранын тогуз жүз темир аскер арабасы бар эле. Ал ысрайылдарды жыйырма жыл аёосуз эзгенде, ысрайыл эли жардам сурап Жараткан Эгеге жалынды.

Дебора бий

⁴ Ал кезде Лapidоттун зайыбы, пайгамбар аял Дебора Ысрайылда бий болуп турган. ⁵ Ал Эпрайым тоолорундагы Рама менен Бейтел шаарларынын ортосундагы «Деборанын курмасы» деп аталган курма дарагынын саябанында олтуруп, калыстык издеп келген элди кабыл алчу.

⁶ Бир күнү Дебора чабарман жөнөтүп, Напталы уруусунун жериндеги Кедеш шаарынан Абынаамдын уулу Баракты чакыртып алып:

– Ысрайыл элинин Кудайы – Эгебиз сага мындай деген буйрук берди: «Напталы менен забулун урууларынын уулдарынан он миң кишини чогултуп, Табор тоосуна алып чыккын. ⁷ Мен болсо падыша Жабиндин колбашчысы Сисраны согуш арабалары, түмөн аскерлери менен Кишон сайына алып келип, сенин колуңа салып беремин» – деди. ⁸ Барак Деборага:

– Эгерде сен мени менен барсаң, мен да барам, эгерде мени менен барбасаң, мен да барбаймын, – деди.

⁹ – Макул, сени менен барайын, бирок бул согушта атакка ээ болбой каларыңды билип кой. Анткени Жараткан Эгебиз Сисраны аял кишиге багынтып берет, – деди да, Дебора камданып, Барак менен чогуу Кедешке жөнөдү. ¹⁰ Барак забулун менен напталы урууларын Кедешке чогултту. Он миң киши чогулуп, Баракты ээрчип жөнөдү. Дебора да алар менен кетти.

¹¹ Кейни элинен Хебер ысымдуу бир киши урук-туугандарынан бөлүнүп, Кедештен алыс эмес Сананимдеги зор эмен дарагынын жанына көчүп барган эле. Ал киши Мусанын кайнагасы Хобаптын урпактарынан болгон.

¹² Абынаамдын уулу Барак кол курап, Табор тоосуна чыгыптыр деген кабар Сисрага жетти. ¹³ Сисра бардык сарбаздарын, тогуз жүз темир майдан арабасын, бүт жоокерлерин чогултуп, Харошет-Агойимден Кишон дарыясын көздөй жөнөдү. ¹⁴ Ошондо Дебора Баракка:

– Кана эми, аттангын! Бүгүн Жараткан Эгебиз Сисраны сенин колуңа салып берет. Кудай Өзү сени жоого каршы баштап барат, – деп айтты. Ошондо Барак он миң аскерине баш болуп, Табор тоосунан түшүп келди. ¹⁵ Барак чабуул койгондо Эгедер Сисраны, анын бардык аскер арабалары менен бүт кошуунун дүрбөлөңгө салды. Сисра болсо майдан арабасынан түшө калып, жөө качып жөнөдү. ¹⁶ Барак жоонун майдан арабалары менен жоокерлеринин

артынан Харошет-Агойимге чейин сая кубалап барды. Сисранын бүт кошууну кылычтан кырылып, бирөө да аман калган жок.

¹⁷ Сисра кейни элинен чыккан Хебердин аялы Жаелдин чатырына качып барды, анткени Хатсор падышасы Жабин менен Хебердин уругу өз-ара ынтымакта болчу. ¹⁸ Жаел Сисраны алдынан тосуп чыгып:

– Кадамыңыз кут болсун, төрөм, үйгө кириңиз. Эч кооптонбоңуз, – деди. Сисра чатырга киргенде, анын үстүнө кийиз жаап жашырып койду. ¹⁹ Сисра аялга:

– Суу берчи, таңдайым катып кетти, – деди. Аял сүт куюлган чаначтын оозун чечип, ага сүт ичирди да, үстүн кайрадан чүмкөп койду. ²⁰ Колбашчы кайрадан аялга:

– Чатырдын оозунда тур. Эгерде бирөө-жарым келип: «Чатырда ким бар?» деп сураса, «Эч ким жок» деп жооп бергин, – деп дайындады. ²¹ Сисра жаны жер тартып чарчагандыктан, талыкшып уктап кетти. Ошол убакта Хебердин аялы Жаел чатырдын казыгын, барсканды колуна алды. Шырп алдырбай басып келди да, казыкты анын чыкыйына туштай уруп, жерге кадап салды. Сисра ошол жерде мүрт кетти. ²² Ушул арада Сисраны кубалап жүргөн Барак келип калды. Жаел аны утурлай чыгып, ага:

– Ичкери кириңиз. Мен сизге издеп жүргөн кишинизди көрсөтөйүн, – деди. – Барак чатырга кирсе, чыкыйына казык кадалган Сисра өлүп жатыптыр. ²³ Жараткан Эге ошол күнү ысрайылдарга канаан падышасы Жабинди багынтып берди. ²⁴ Ысрайыл эли улам күч алып, акыры канаан падышасы Жабиндин кошуунун толук жок кылды.

Дебора менен Барактын ыры

5 ¹ Ошол күнү Дебора менен Абынаамдын уулу Барак мындай деп ырдашты:

²– Башчылар журтту ээрчитип,
Элдик кошуун жөнөдү,
Даңктагыла Эгени!

³ Падышалар уккула,

Төрөлөр кулак салгыла!
Эгедерим мактаймын,
Ысрайылдын Кудайын!
Аспап чертип ырдаймын,
⁴ О Жараткан Эгедер!
Сен Сеирден чыкканда –
Эдомдон бери басканда,
Кара жер таман астында,
Дүңгүрөдү солкулдап.
Жаан тамчылап асмандан,
Жамгыр куйду булуттан.
⁵ Эгедерим алдында,
Титиреп Синай тоолору,
Зилзала болду өткөндө
Ысрайылдын Кудайы.
⁶ Анаттын уулу эр Шамгар,
Анан да Жаел тушунда,
Кооптуу болуп түз жолдор,
Айланып өтүп калышкан.
⁷ Ошентип, мен – Дебора,
Журт энеси аталып,
Эл башына келгенче,
Жетимсиреп ээн калган,
Айыл-кыштак ташталып.
⁸ Ысрайыл жаңы кудайларды,
Өзүнө тандап алганда,
Согуш оту тутанды,
Шаар капкасы алдында.
Кырк миң жоокер болсо да,
Канчалык анын пайдасы,
Колунда эгер болбосо
Кылычы менен найзасы.
⁹ Эл сүрөгөн төрөлөр,
Силер менен жүрөмүн

Элден чыккан баатырлар
Силер деп согот жүрөгүм
Даңктагыла баарыңар
Дайым болгон Эгени!

¹⁰ Ак эшек минген мыктылар,
Кымбат килем үстүндө
Төрдө олтурган мырзалар
Жөө-жалаң жолдо жүргөндөр,
Ыраазы болуп Кудайга
Ырдап обон созгула!

¹¹ Кудуктан малын сугарган
Койчулар ырын уккула,
Мактап жатат Эгесин,
Элеттик элдин жеңишин.

Ошондо Жараткан Эгенин эли шаар дарбазасын көздөй жөнөдү.

¹² – Тургун өйдө, Дебора!
Тургун эми батыраак.
Тургун сен да эр Барак,
Ырдагыла катуураак!
Абынаам уулу чамдагын,
Туткундарды айдагын,
Туруп калса азыраак!

¹³ Азыраак эл ошондо
Аламан жоону талкалап,
Күчтүүлөрдү Эгедер,
Кол алдыма багынты!

¹⁴ Амалык жерин ээлеп алган,
Эпрайым эли төмөн түштү,
Бир тууганын артынан,
Бенжамин да ээрчип келди.
Насилинен Махирдин
Чогулуп келди колбашчылар
Забулундан – элбашчылар

- ¹⁵ Исахардын төрөлөрү
Дебораны ээрчишти.
Исахар эли Барак менен
Өрөөнгө төмөн түшүштү.
Муну көрүп, рубейиндер
Жүрөксүп карап турушту.
- ¹⁶ Кой-эчкиңдин маараганын,
Койчулардын ышкырганын
Тыңшап коюп олтура берип,
Рубейин неге нымтырадың?
- ¹⁷ Гилат Иордан артында
Жата берди бейкапар.
Кемелерине таянып,
Келбей койду дандыктар.
Ашыр кеме жайында,
Жашайт деңиз боорунда,
Козголбостон, ал дагы
Кала берди ордунда.
- ¹⁸ Канжыгага башын байлаган,
Жанын коргоп качпаган,
Забулун эли азамат!
Өлүмдөн коркпой майданда,
Ажалга тике караган
Напталыга атак-даңк!
- ¹⁹ Өрөөндүн аты Мегидо,
Канаандын падышалары
Өргүүгө туруп алышты.
Суу жээктеп катар тизилип,
Таанахта согуш ачышты.
Талкаланып жеңилип,
Сокур тыйын алалбай,
Олжосуз куру качышты.
- ²⁰ Ал тургай жылдыз жайнаган
Асманда туруп арбашты,

Суурулуп чыгып огунан,
Сисра менен кармашты.

²¹ Эзелки Кишон дарыя
Элигип агат дайыма
Агымы катуу аркырап,
Агызып кетти аларды.
Эми, жаным, кайраттан,
Алдыга ташта кадамды.

²² Дүбүртүнөн аттардын,
Даңкан учуп жаңырат,
Туяктардан така ыргып,
Жер чыдабай жаңырат.

²³ Минтип айтат периште:
Мейроз шаарын каргагын,
Элине наалат айткыла,
Экинчи басып барбагын.
Анткени алар Кудайдан
Алдуулар менен кармашта
Аяп койду жардамын.

²⁴ Кейнилик Хебер жубайы,
Жаелди Кудай жалгасын.

Алачыкта жашаган
Аялдардын ичинен
Аябай берсин батасын,
Алкасын Кудай, алкасын!

²⁵ Суу сураса колбашчы,
Суусаганга сүт бердиң.
Сунуп төрө чөйчөккө,
Саамалдан кере жут дедиң.

²⁶ Чатыр казык сол колдо,
Урчу барскан оң колдо,

Туштап туруп башына,
Таамай урдуң Сисраны.
Тешип чыгып чыкыйын,
Казык жерге кадалды.
²⁷ Бут алдында аялдын
Сисра төрө суналды.
Бут астына катындын
Мүрт кетип мырза сулады,
Жаткан жерден турбастан,
О дүйнөгө узады.

²⁸ Сисранын энеси
Терезеден телмирип,
Теше тиктеп жол карайт.
– Карааны жок уулумдун,
Каңырыкты түтөтүп.
Кечиктиң го берекем,
Кайгы муңду күчөтүп.
Албууттанып жүгүргөн,
Ай-асманга түйүлгөн,
Аргымак аттар канакей?
Жер жаңырткан дүңгүрөп,
Айланкөчөк дөңгөлөк,
Арабалар канакей?

²⁹ Акыл-эстүү аялдар
Жооткотуп ага кеп айтат
Эне да өзүн сооротуп,
Өзүнө-өзү деп айтат:
³⁰ – Чоң олжого ээ болуп,
Бөлүшүп бүтпөй жаткандыр,
Ар бир сарбаз бир-эки
Кызды ээлеп алгандыр.
Олжого түшкөн кийимден,
Оймосу менен тигилген,

Саймасы кооз чапанды
Сисрага чактап жапкандыр.

³¹ О Эгем! Сенин душманың
Так ушинтип кан жутсун.
Кудайды сүйгөн адамдар
Таңкы күндөй жаркысын!
Ошондон кийин өлкөдө кырк жыл бою бейпилдик өкүм сүрдү.

Ысрайылдардын мидиандардын кол астында калышы

Б ¹ Ысрайылдар Жараткан Эгенин алдында кайрадан жийиркеничтүү иштерди кыла башташты. Ошондо Жараткан Эге аларды жети жылга мидиандардын колуна салып берди. ² Мидиандар ысрайыл элин ырайымсыздык менен эзгендиктен, ысрайылдар мидиандардан качып, тоолордо башпаана жерлерди, үнкүрлөрдү жасап, анан да таш коргондорду куруп алышты. ³ Ысрайылдар эгин айдаган сайын мидиандар, амалыктар жана чыгыш элдери бастырып келчү болушту. ⁴ Алар конуш куруп алышып, Газа шаарына чейинки жерлердеги бардык түшүмдөрдү жок кыла башташты. Ысрайылдарга жан сакташ үчүн керектүү болгон кой да, өгүз да, эшек да калтырбай калышты. ⁵ Алар малын айдап келишип, ал жерге чатырларын тигип, конуш куруп алмай болушту. Баскынчылардын өздөрү да, төөлөрү да эсепсиз көп эле, алар чегирткедей каптап келип бүт жерди тыптыйпыл кылчу болушту. ⁶ Ысрайылдар мидиандардан катуу запкы көргөндүктөн, жардам сурап Жараткан Эгеге зар какшап жалына башташты.

⁷ Мидиандардын көрсөткөн кордугунан улам ысрайыл элинин жалынган үнү Эгедерге жеткенде, ⁸ Жараткан Эге ысрайыл элине пайгамбар жиберип, ал мындай деди:

– Ысрайылдын Кудай-Эгеси мындай дейт: «Мен силерди Мисирден алып чыккам, кулчулуктан бошотком. ⁹ Мисирликтердин колунан куткарып, силерди кысымга алган элдердин баарынан азат кылдым. Аларды силердин көзүңөрчө кубалап чыгып, жерлерин силерге тартып бердим. ¹⁰ Силерге:

“Мен силердин Кудай Эгенермин, өзүңөр жеринде жашап жаткан аморлордун кудайларынан коркуп, аларга табынбагыла” деп эскерткем. Бирок айткандарыма кулак салбай койдунар».

Гидон бий

¹¹ Ошол күндөрү Жараткан Эгенин периштеси Опра шаарында жашоочу Абиезер уругунан болгон Жааштын менчик жериндеги эмендин түбүнө келип олтурду. Так ошол убакта Жааштын уулу Гидон мидиандар көрбөсүн деп жүзүм сыкчу чуңкурга түшүп алып, буудай жанчып жаткан. ¹² Жараткан Эгенин периштеси ага кайрылып:

– Жараткан сага жар болсун, баатыр! – деди.

¹³ – Ээ, мырзам! Жараткан бизди колдоп жаткан болсо, анда эмне үчүн ушул балээлердин баары башыбызга түштү? Ата-бабаларыбыз: «Жараткан Эге бизди Мисирден алып чыккан» деп айтып келишкен. Эгебиздин ошол кереметтери кана эми? Ал азыр бизди таштап, мидиандардын колуна салып берди-го! – деди Гидон.

¹⁴ Жараткан Эге Гидонго карап:

– Ушул кайратың менен жөнө да, элиңди мидиандардын колуна куткар! Сени Өзүм жиберип жатамын, – деп айтты.

¹⁵ Бирок Гидон:

– Оо, мырзам! Мен Ысрайылды кантип куткарам? – деп жооп берди. – Менин уругум манаш уруусунун эң алсызы болсо, өзүм да үйдүн эң кичүүсүмүн!

¹⁶ Эгедер ага:

– Сени Өзүм колдоймун, сен мидиандардын баарын бир кишини жеңгендей жеңесиң, – деди.

¹⁷ – Эгерде Сен мага ырайым кылып жаткан болсоң, Сен мени менен сүйлөшүп жаткандыгың чын болсо, ошону ырастаган жышаан көрсөт. ¹⁸ Мен азыр барып, сага арнап тартуумду алып келгенче, ушул жерден кетпей турсаң экен, – деп өтүндү Гидон.

– Макул, сен барып келгенче, ушул жерде боломун, – деди Ал.

¹⁹ Гидон барып, улак союп, этин казанга асып коюп, бир чара ундан каламаларды бышыра салды. Бышкан этти себетке салды да, сорпосун карапага куюп, эмендин түбүндөгү периштеге алып келип, алдына койду. ²⁰ Кудайдын периштеси ага:

– Эт менен каламаларды бул таштын үстүнө кой, сорпону болсо алардын үстүнө куй, – деп буйруду. Гидон айтылгандай кылды.

²¹ Эгенин периштеси колундагы таягынын учун эт менен каламаларга тийгизери менен таштан дүрт этип өрт чыгып, эт менен каламаларды жалын жалмап кетти. Эгенин периштеси ошол замат көздөн кайым болуп кетти.

²² Ошондо Гидон тиги киши Эгедердин периштеси экенин түшүнүп:

– Коку-уй, шорум куруду! Мен Эгедердин периштесинин жүзүн көрдүм! – деп коркуп кетти.

²³ – Үрөйүң учпасын! Коркпо, сен өлбөйсүң! – деди Жараткан Эге. ²⁴ Ошол жерде Гидон Эгедерге арнап курманжай тургузуп, аны Эгедер-Шалом деп атады. Ал курманжай Абиезер насилине тийиштүү Опра деген жерде ушул күнгө чейин турат.

²⁵ Ошол түнү Эгедер Гидонго мындай деди:

– Атаңдын бадасындагы бордолгон жети жашар букасын жетелеп кел. Анан атаңдын Баал курманжайын талкалап сал. Анын жанындагы Астартанын мамысын да чаап, кулатып ташта.

²⁶ Анан бул дөбөнүн үстүнө өз Кудайың Эгедерге арнап эреже боюнча курманжай кур. Бордолгон буканы өрттөө курмандыгына чал. Астартанын мамысын болсо отун кылып колдон. ²⁷ Гидон он кызматчысын ээрчитип келип, Эгедер айткандын баарын кылды. Бирок аталаш туугандарынан жана шаар тургундарынан корккондуктан, бул ишти күндүзү эмес, түн ичинде жасады.

²⁸ Таң эрте шаар тургундары Баалдын курманжайынын талкаланып калганын көрүштү. Жанындагы Астартанын мамысы да кулап калыптыр. Анан дагы, кимдир бирөө жаңы курманжай куруп, бордолгон буканы өрттөө курмандыгына чалган экен.

²⁹ Эл бири-биринен «муну ким кылды?» деп сураштыра баштады.

Сураштырып олтуруп, бул ишти Жааштын Гидон деген уулу кылганын билди. ³⁰ Ошондо шаар тургундары:

– Уулуңду бери алып чык! – деп Жаашка кыйкырышты. – Уулуң Баалдын курманжайын талкалап, анын жанында турган Астартанын мамысын да чаап, кулатып салыптыр. Бул кылганы үчүн ал өлүшү керек!

³¹ – Баалга болуша турган силерсиңерби?! – деди Жааш ызырынып келген элге. – Баалды коргогону келдиңерби?! Ким аны жактаса, кийинки таңга чыкпай калат! Эгерде ал кудай болсо, анда курманжайын талкалаган адамдан өзү өч алсын! ³² Баалдын курманжайын талкалап салгандыгы үчүн, эл ошол күндөн баштап Гидонду Жеруп-Баал деп атай баштады. Бул: «Баал өзү өч алсын» дегени эле.

³³ Ушул арада мидиандар, амалыктар жана чыгыш уруулары чогуу Иордан дарыясынан өтүп келишип, Изреел өрөөнүнө ордо курушту. ³⁴ Ошондо Эгедердин Руху Гидонго түштү. Ал сурнай тартканда, Абиезер насили чогулуп келип, аны ээрчиди. ³⁵ Ал бүт манаш уруусуна чабармандарын жиберип, аларды да жанына чогултту. Ашыр, забулун, напталы урууларына да чабармандарын чаптырды эле, алар да келип ага кошулушту. ³⁶ Ошондо Гидон Кудайга:

– Кудайым, Ысрайылды менин колум менен куткарамын деген убадаң чын болсо, ³⁷ мынакей, мен кыркылган жүндү кырманга жайып жатамын. Эгерде таң азанда шүүдүрүм жүндүн үстүнө гана түшүп, жер купкуркак болсо, Өзүң айткандай менин колум менен Ысрайылды куткарамын деген убадаңа чындап ишенемин. ³⁸ Так ошондой болду. Таң эрте туруп, Гидон жүндү сыкты эле, бир кесе толо суу чыкты. ³⁹ Ошондо Гидон кайрадан:

– Кудайым, мага каарың келбесе экен. Суранамын, жүн менен дагы бир ирет Сени сынаганга руксат эт. Бул жолкусунда жүндүн үстү куркак калып, жердин үстүн болсо шүүдүрүм каптап калсын, – деди. ⁴⁰ Ошол түнү Кудай так ушундай кылды. Жүндүн үстү куркак калып, жер бетин шүүдүрүм каптап калыптыр.

Гидондун мидиандарды жеңиши

7 ¹ Ошентип, Жеруп-Баал деген атка конгон Гидон таң эрте камданып, жоокерлери менен Харот булагынын жанына жайгашты. Мидиандар болсо алардан түндүк тараптагы Море адырларынын жанындагы өрөөнгө аскер ордосун курушту.

² Эгедер Гидонго:

– Сенин адамдарың ашыкча көп экен. «Жоону өзүм эле жеңип алдым» деп Ысрайыл Мени каратып туруп мактанбашы үчүн, мидиандарды алардын колуна салып бербеймин, – деп айтты.

³ – Ошондуктан «ким коркуп, жүүнү бошоп жатса, Гилат тоосунан өз үйүнө кайтып кете берсин» деп элге угуза айт.

Ошондо жыйырма эки миң киши келген тарабына кайтып кетип, он миң киши калды. ⁴ Бирок Эгедер Гидонго:

– Жоокерлериң дагы эле көптүк кылат, – деди. – Аларды сууга алып түш. Мен аларды иргеймин. Кимисин «сени менен барсын» десем, ал сени менен барсын. Кимисин «сени менен барбасын» десем, ошол сени менен барбасын. ⁵ Гидон элди сууга алып түштү. Жараткан Эге Гидонго:

– Сууну кочуштап ичкендерди өзүнчө, тизелеп олтуруп алып ичкендерди өзүнчө бөл, – деди. ⁶ Ошондо сууну кочуштап ичкендердин саны үч жүз киши болду. Калгандары болсо чөк түшүп алып ичишти. ⁷ Жараткан Эге Гидонго:

– Кочуштап суу ичкен ушул үч жүз жигитиндин күчү менен силерди куткарып, мидиандарды колуңарга салып беремин. Калган элди болсо коё бер, үйлөрүнө кайтып кете беришсин, – деди. ⁸ Гидон өзү менен үч жүз жигитти калтырып, калгандарынын азыгы менен сурнайларын алып калып, өз үйлөрүнө кетирип жиберди. Мидиандардын ордосу болсо төмөнкү өрөөндө жайгашкан эле.

⁹ Ошол түнү Эгедер Гидонго мындай деди:

– Жөнө! Мидиандардын ордосуна кол сал! Мен аларды сенин колуңа салып бердим! ¹⁰ Эгерде чабуул койгондон коркуп жатсаң, анда алгач нөкөрүң Пурахты ээрчитип ордого түшүп бар.

¹¹ Мидиандардын сөзүн тыңша, ошондо ордого кол салуу үчүн сага кайрат кирет.

Ошентип, Гидон нөкөрү Пурахты ээрчитип алып, мидиан аскер ордосунун четиндеги күзөт тобуна жакындап барды. ¹² Мидиандар, амалыктар жана башка чыгыш элдери өрөөндө чегирткедей кыжылдап жатышыптыр. Алардын төөлөрү да деңиз жээгиндеги кумдай сан жеткис экен. ¹³ Гидон жакындап келсе, бир адам жанындагысына көргөн түшүн айтып берип жатыптыр:

– Уксаң, мен бир түш көрдүм! Түшүмдө арпадан жасалган тегерек бир нан мидиан ордосуна тоголонуп келип, чатырга катуу урунду эле, ал чатыр ооп барып, кулап калды. ¹⁴ Тиги болсо:

– Бул түшүң ысрайылдык Жааштын уулу Гидондун кылычы жөнүндө турбайбы! – деди. – Кудай мидиандарды ордосу менен кошуп анын колуна салып берген экен! ¹⁵ Гидон түш тууралуу сөздү, анын жорулушун угар замат Кудайга таазим кылып, дароо Ысрайыл аскер ордосуна кайтып келди да:

– Тургула! Эгебиз мидиан ордосун колубузга салып берди! – деп айтты. ¹⁶ Гидон үч жүз жигитин үч топко бөлүп, ар биринин колуна бирден сурнай менен ичине шамана салынган бирден кумура берди. ¹⁷ Анан аларга: – Менден көзүңөрдү албагыла! Мен ордого жакындап келгенде, эмне кылсам, силер да так ошону кылгыла! – деп айтты. ¹⁸ – Ордону курчап алгыла. Мен жанымдагы жигиттер менен сурнай тартканымда, силер да сурнай тартып: «Эгедер үчүн! Гидон үчүн!» деп ураан чакырып кыйкыргыла. ¹⁹ Түн жарымындагы тозотчулар алмашкан убакта Гидон жүз жигити менен ордого жакындап келди да, сурнайларын тартып, кумураларын талкалай башташты. ²⁰ Ошентип, үч топ тең сурнайларын тартып, кумураларын талкалашты. Алар сол колуна шаманаларын кармап, оң колуна тарткан сурнайларын алып: «Эгедер үчүн! Гидон үчүн!» деп ураан чакырышты. ²¹ Ошондо ар бир жоокер өз ордунан жылбай аскер ордосун тегеректеп турду. Ордодогулардын болсо баары дүрбөлөң түшүп, кыйкырып, тушт-тушка качып жөнөштү. ²² Үч жүз сурнай тартылганда, Жараткан Эге душманды бири-бирине каршы кылыч шилтетип койду. Жоо аскерлери Серейрага бараткан жолдогу Бейт-Ашитке чейин качып жөнөштү. Алар Табатанын жанындагы Абел-Мекеланын

чек арасына чейин качышты. ²³ Ошол арада напталы, ашыр жана манаш урууларынан ысрайылдар чакыртылып, алар да мидиандарды кубалап жөнөштү. ²⁴ Анан Гидон Эпрайымдын бүткүл тоолуу аймагына жасоолдорун жиберип: «Төмөнгө түшүп келип, мидиандарга чабуул койгула. Бейт-Барыга чейин Иордан дарыясын толук ээлеп, кечүүлөрдү көзөмөлгө алгыла!» деп айттырды. Ошондо бүт эпрайымдар чогулуп келип, Иордан дарыясынын Бейт-Барыга чейинки бүт кечүүлөрүн ээлеп алышты. ²⁵ Алар мидиандардын Бөрү жана Карга деген эки кол башчысын колго түшүрүштү. Бөрүнү кийин Бөрү-Таш деп аталып калган таштын жанында, Карганы болсо кийин Кара-Карга деп аталып калган жүзүм сыккычынын жанында өлтүрүштү. Алардын баштарын болсо Иордандын берки өйүзүндөгү Гидонго алып келишти.

Гидондун мидиан падышаларын колго түшүрүшү

8 ¹ Эпрайымдар Гидонго:
– Сен неге мындай кылдың? Мидиандар менен согушканы аттанып баратканында эмне үчүн бизди чакырган жоксуң?! – деп катуу жемелешти. ² Гидон болсо аларга:

– Менин кылганым силердин кылганыңарга кантип тең келсин? Эпрайым уруусу терип алган жүзүм машагы Абиезердин алакандай насили жыйнаган түшүмүнөн алда канча артык эмеспи! – деп жооп берди. ³– Мидиандын эки аскербашчысы Бөрү менен Карганы Кудай силердин колуңарга салып берди. Силердин кылганыңардын алдында менин кылганым сокур тыйынчалык болбойт. Ал ушинтип айтканда эпрайымдардын ачуусу басылды.

⁴ Гидон үч жүз жигити менен Иордандын аркы жээгине өттү. Алар чарчап-чаалыгышса да, душманды кубалаганын уланта беришти. ⁵ Гидон Сукотко жеткенде, калаа элине кайрылып:

– О калайык! Менин жигиттериме нан берип койгулачы, – деп өтүндү. – Алар абдан алдан тайышты. Биз мидиан падышалары Зебак менен Салмундун артынан кубалап жүрөбүз. ⁶ Бирок Сукоттун журт башчылары:

– Биз сенин аскерлериңе нан бергидей, сен Зебак менен Салмунду туткундап алдың беле?! – дешти.

⁷ – Мейли, – деп жооп берди Гидон, – Жараткан Эге Зебак менен Салмунду менин колума салып бергенде, ушул кылганыңар үчүн какыр талаадагы төө тикен, чычырканак менен жонуңар тилингенче сабаймын!

⁸ Ал жерден Гидон Пенуэлге карай жол тартып барып, шаардын жашоочуларына да ошол эле өтүнүч менен кайрылды. Бирок Сукот эли кандай жооп берсе, Пенуэлдин эли да ошентип жооп берди. ⁹ Ошондо Гидон Пенуэл калаасынын жашоочуларына:

– Жеңиш менен кайтып келгенимде, мына бул мунаранын таш талканын чыгарамын! – деди.

¹⁰ Ошол убакта Зебак менен Салмун Каркордо эле. Чыгыш элдеринин кошуунунан кылычын жалаңдаткан жүз жыйырма миң жоокер согушта курман болуп, он беш миндейи аман калган болчу. ¹¹ Гидон болсо Нобак менен Жокпеянын күн чыгыш тарабындагы көчмөндөр жолу менен барып, бейкапар жаткан душман ордосуна кол салды. ¹² Ошондо Зебак менен Салмун качып жөнөштү. Гидон мидиан падышаларын кубалап жетип, аларды колго түшүрүп, мидиан кошуунун дүрбөлөңгө салды.

¹³ Жааш уулу Гидон согуштан кийин Херес белин ашып келди. ¹⁴ Жолдон сукоттук жаш баланы кармап алып, суракка алды. Бала ага Сукоттун төрөлөрү менен аксакалдарынан жетимиш жети кишинин ысымын атап берди. ¹⁵ Гидон Сукоттун элине келип:

– Эсиңердеби?! «Сенин алдан тайган адамдарыңа нан бергидей, сен Зебак менен Салмунду туткундап алдың беле?» дегенсиңер. Мынакей, ошол Зебак менен Салмун! – деди. ¹⁶ Анан Сукоттун төрөлөрүн карматып келип, төө тикен, чычырканак менен сабатты. ¹⁷ Анан Пенуэл мунарасын да кулатып, шаар тургундарына кыргын салды. ¹⁸ Ошондон кийин Гидон Зебак менен Салмундан:

– Силер Табордо өлтүргөн адамдардын келбеттери кандай эле? – деп сурады.

– Алар сен сыяктуу, баары падыша уулдарына окшош эле, – деп жооп беришти.

¹⁹ – Алар менин энелеш бир туугандарым болчу. Жараткан Эге үстүмдө турат, эгерде аларды аман калтырганыңарда, мен да силердин өмүрүнөрдү сактап калмакмын, – деди. ²⁰ Анан тун уулу Жетерге кайрылып:

– Бери кел. Мына буларды өлтүрүп салгын, – деп өктөм айтты. Бирок ал жүрөк эти толо элек жигит болгондуктан, кылычын сууруп, аларды өлтүрүп салууга кайраты жетпей койду. ²¹ Муну көргөн Зебак менен Салмун:

– Өзүң келип бизди өлтүр. Адамдын кайраты өзүнө жараша болот, – дешти. Гидон Зебак менен Салмунду өлтүрүп, төөлөрүнүн мойнундагы асем буюмдарды чечип алды.

²² Ушул окуялардан кийин ысрайыл эли Гидондун алдына келип:

– Сен бизди мидиандардын чеңгелинен куткарып алдың. Ошондуктан сен өзүң, сенин урпактарың бизге бийлик кылгыла, – деп айтышты. ²³ Бирок Гидон:

– Оо, элим! Силерге мен да, менин уулум да бийлик кылбайт. Силерге Жараткан Эге Өзү бийлик кылсын! – деп жооп берди.

²⁴ – Бирок силерден бир гана суранычым бар, алган олжоңордон бирден алтын сөйкө берсеңер ошого ыраазымын. Анткени мидиандар да Ысмайыл урпактарынан болгондуктан алтын сырга тагынып жүрүшчү. ²⁵ Алар:

– Албетте беребиз, – деп айтышты да, бир чапанды жерге жая салып, олжолоп алган сөйкөлөрдөн ар бири бирден таштады.

²⁶ Чогулган сыргалардын салмагы бир миң жети жүз шекел алтын болду. Жарым ай асем буюмдар, жасалгалар, падышалардын кырмызы чапандары, төөлөрдүн мойнунан чечип алынган алтын чынжырлар бул эсепке кирген жок. ²⁷ Гидон ошол алтындан эфод жасатып, өзү жашаган Опра калаасына алпарып, коюп койду. Кийин бүт ысрайыл эли келип, эфодко табынып, Эгедерге опаасыздык кыла турган болду. Ал Гидонго да, анын урпактарына да жайылган тузак болду.

Жеруп-Баалдын – Гидондун акыркы күндөрү

²⁸ Ошентип, мидиандар талкаланып, мындан ары алар ысрайылдарга каршы баш көтөргүс болушту. Гидондун бийлик күндөрүндө өлкөдө кырк жыл бейпилдик өкүм сүрдү.

²⁹ Анан Жааш уулу Жеруп-Баал үйүнө кайтып кетти.

³⁰ Ал жетимиш уулдуу болду, анткени анын аялдары көп эле.

³¹ Шекемде жашаган токолу да ага уул төрөп берди. Гидон анын атын Абумалик койду.

³² Жааштын уулу Гидон карылыгы жетип, дүйнө салды. Анын сөөгү Абиезер урпактарына таандык жердеги Опра шаарындагы саганага* коюлду. ³³ Бирок Гидондун көзү өтөрү менен, ысрайылдар жалган кудай Баал менен кайрадан "сойкулук кылып", Баал-Беритти кудай кылып алышты. ³⁴ Ысрайыл эли аларды айланасындагы душмандарынан куткарган өзүнүн Кудайы – Эгедерди унутуп коюшту. ³⁵ Жеруп-Баал деген атка конгон Гидондун ысрайыл элине кылган жакшылыктарына карабай, алар анын урпактарына бир да жакшылык кылышкан жок.

Абумалик

9 ¹ Бир күнү Жеруп-Баалдын уулу Абумалик Шекемдеги таякелерине барып, алардын бүт элине мындай деди:

² – Шекемдин элине барып: «Жеруп-Баалдын жетимиш уулу силерге бий болгончо, анын бир эле уулу бий болгону артык эмеспи?» деп айткыла. «Анан дагы, менин силер менен сөөгүм бир, кандашыңар экендигимди унутпагыла». ³ Таякелери Абумаликтин ниетин колдоп, анын сөздөрүн Шекем элине жеткиришти. Шекем жашоочулары «Эмнеси болсо да, Абумалик боор этибиз эмеспи» деп, ага көңүлдөрү ийди. ⁴ Ошентип, алар Баал-Берит бутканасынан жетимиш шекел күмүш алып, Абумаликке беришти. Ал ошол күмүшкө кара мүртөз, оңбогон кишилерди жалдап алып, аларды ээрчитип жүрдү. ⁵ Абумалик атасы Жеруп-

* 8:32 Сагана – бир тукумдун маркумдары коюлчу көрүстөн.

Баалдын жетимиш уулун өлтүрүү үчүн ата-журту Опрага кайтып келди. Өз бир туугандарын карматып келип, баарын бир таштын үстүндө өлтүрдү. Бир гана Жеруп-Баалдын кенже уулу Жотам жашырынып, аман калды. ⁶ Андан соң Шекемдин эли менен Бейт-Милонун эли чогулуп келип, Шекемдин жанындагы эмен дарагынын түбүндө Абумаликти падыша көтөрүп алышты.

Жотамдын ибараты

⁷ Бул окуя тууралуу Жотам укканда, ал Гаризим тоосунун бийик жерине чыгып барып, төмөн жактагыларга мындай деп тоо жаңырта кыйкырды:

– Эй, Шекем эли! Мен айтчу ибаратты уккула, ошондо силерди да Кудай угат! ⁸ Күндөрдүн биринде дарактар чогулуп, өзүбүзгө падыша көтөрүп алалы деп чечишти. Алар зайтун дарагына келип:

– Бизге падыша бол! – деп айтышты. ⁹ Бирок зайтун дарагы аларга:

– Капырай! Башка дарактардын үстүндө бутактарымды термелтип туруш үчүн эле кудайлар менен адамдарга сый көрсөтчү майымды бергенди калтырып коёюнбу? – деп жооп кайтарды.

¹⁰ – Бизге падыша болуп бер! – деп дарактар эми анжыр дарагына келишти.

¹¹ – Койсоңорчу, ширин, мөлтүрөгөн мөмөлөрүмдү таштап, башка дарактардын үстүндө бутактарымды теңселтип турганымдан не пайда? – деп ал да макул болбоду. ¹² Анан алар жүзүмгө барып:

Өзүң эле бизге падыша болсоңчу! – деп айтышты. ¹³ Бирок жүзүм да аларга:

– Апей десе! Кудайлар менен адамдардын көңүлүн көтөргөн нак ширемди таштап, башка дарактардын үстүндө шактарымды термелтип тургандан не пайда? – деп баш тартты. ¹⁴ Акыры алар тикендүү бадалга келип:

– Өзүң эле бизге падыша болчу! – дешти.

¹⁵ – Эгерде мени чын ниеттен өзүңөргө падыша көтөрүүнү каалап жатсаңар, – деп айтты тикендүү бадал, – анда келип, бутактарымдын алдын башпаанек кылгыла. Эгерде антпесеңер, анда бутактарымдан от чыгып, ал тургай Ливандын зор кедрлерин да өрттөп жиберет!

¹⁶ Эми сөз төркүнүн уккула! Абумаликти падыша көтөрүп адил иш кылдык, абийирибиз ак деп ойлоп жатасыңарбы?! Маркум Жеруп-Баалга, анын бала-чакасына туура кылдык деп жатасыңарбы? Атамдын силерге кылган жакшылыктарына ушул кылганыңар туура келеби? ¹⁷ Атам силер үчүн согуспады беле? Ал кара башын канжыгага байлап, силерди мидиандардын колунан куткарып алган! ¹⁸ Бүгүн болсо силер атамдын насилине каршы баш көтөрдүңөр. Анын жетимиш уулун бир таштын үстүндө өлтүрдүңөр. Анын токолунан туулган Абумаликти бир бооруңар болгону үчүн эле Шекем элинен падыша кылып алдыңар. ¹⁹ Эгерде силер чындап эле Жеруп-Баалдын тукумуна адил иш кылып, абийириңер таза болсо, анда эмне дейин, Абумалик силер менен кубансын, силер да Абумалик менен кубангыла! ²⁰ Бирок андай болбосо, Абумаликтен жалын чыгып, Шекем менен Бейт-Милонун элин өрттөп кетсин! Шекем менен Бейт-Милонун элинен да от чыгып Абумаликти жалмап салсын!

Жотамдын каргышынын орундалышы

²¹ Анан Жотам бир тууганы Абумаликтен качып, Бейирге барып, ошол жерде жашап калды. ²² Абумалик болсо Ысрайылга үч жыл бийлик кылды.

²³ Ушул арада Жараткан Эге Абумалик менен Шекем элинин ортосунда араздашуу чыгарыш үчүн бир рухту жиберди. Ошол себептүү Шекемдин башчылары Абумаликке чыккынчылык кылышты. ²⁴ Ошентип, Жеруп-Баалдын жетимиш уулуна жасалган жамандыктын өчү алынды. Жетимиш уулдун төгүлгөн канынын куну өз бир туугандарын өлтүргөн Абумаликтин жана аны колдогон Шекем элинин мойнуна жүктөлүшү үчүн, Кудай ушундай кылды. ²⁵ Шекем эли Абумаликке каршы тоолорго

буктурма коюшуп, жолоочуларды карактай баштады. Бул тууралуу Абумаликке кабар жетти.

²⁶ Ушул арада Эбеддин уулу Гаал бир туугандары менен Шекемге көчүп келип жашап калды. Ал Шекем элинин ишенимине кирди. ²⁷ Ошол күндөрү шекемдиктер талаага чыгып, жүзүмзарларынан түшүм жыйнашты. Анын ширесин сыгып, шарап жасашты да, анан тойлошту. Өз кудайынын ийбадатканасында ичип-жеп, Абумаликти кармап-шилеп жатышты.

²⁸ Ошол жерде:

– Биз ага кызмат кылгыдай Абумалик ким болуп калыптыр?! – деп сөз баштады Эбеддин уулу Гаал. – Биз, шекемдиктер ага кызмат кылгыдай, ал ким эле? Ал Жеруп-Баалдын уулу да! Анын вазири Зебулга эмне үчүн баш ийишибиз керек? Андан көрө, Шекемдин атасы Хамордун урпактарына кызмат кылганыбыз жакшы! Эмне үчүн Абумаликке кызмат кылышыбыз керек?!

²⁹ Ка-ап, бул эл менин кол алдымда болсо кана! Абумаликти өзүм кууп жибербейт белем! Абумаликке: «Эр болсоң бүт колуңду чогултуп, майданга аттанып чык!» деп айтмакмын.

³⁰ Эбеддин уулу Гаалдын ушул сөздөрү калаа башчысы Зебулга жеткенде, заары бетине чыгып каарданды. ³¹ Ал Абумаликке кабарчыларын тымызын жиберип: «Эбеддин уулу Гаал туугандары менен Шекемге көчүп келип, бүт шаарды сага каршы көтөрүп жатат» деп айттырды. ³² «Ошондуктан, түн жамына кишилерин менен келип, шаардын сыртында бугуп жат. ³³ Таң сүрүп келатканда шаарга күтүүсүздөн кол сал. Гаал жигиттери менен сага каршы чыкканда, ага колуңдан келгенин жасагын!»

³⁴ Ошентип, Абумалик жоокерлери менен түн жамына жолго чыгып, Шекемге жетип келди. Аскерлерин төрт топко бөлүп, шаарга жакын жерде бугуп жатышты. ³⁵ Эртең менен Эбеддин уулу Гаал шаар дарбазасынын алдында турган. Так ушул убакта Абумалик аскерлери менен буктурмадан чыгып келишти. ³⁶ Гаал аларды байкап калып, Зебулга:

– Карасаң! Тээ тоо башынан кишинин караандары бери түшүп келатат! – деди.

– Койсоңчу, тоо көлөкөлөрү көзүңө кишилер болуп көрүнүп жатса керек, – деп жооп берди беркиси.

³⁷ – Жок, жок, карасаң! Тиги кырлардан кишилер түшүп келе жатат! – деп кескин айтты Гаал. – Дагы бир тобу Төлгөөчүлөр эмени тараптан түшүп келе жатышат!

³⁸ Ошондо Зебул ага:

– «Биз ага кул болгудай, Абумалик ким болуп калыптыр» деп ооз көптүрүп сүйлөбөдүң беле. Сен ушул жоокерлерди шылдыңдабадың беле. Эми чыгып, алар менен беттеш! – деди.

³⁹ Ошондо Гаал Шекем элин баштап чыгып, Абумалик менен салгылашты. ⁴⁰ Бирок, беттеше келгенде, алар артка сүрүлө качып, Абумалик аларды сая кубалады. Шаардын дарбазасына жеткенче, сансыз кишилер өлүштү. ⁴¹ Ошондон кийин Абумалик Арумада туруп калды. Зебул болсо Гаалды туугандары менен кошуп шаардан кубалап чыгып, Шекемден жок кылды.

⁴² Эртеси күнү шекемдиктер талаага чыгарын Абумаликке айтып барышты. ⁴³ Ал аскерлерин үч топко бөлүп, талаага буктурма койду. Шаардан элдин чыгып келе жатканын көргөндө, аларга кол салып, элди кыра баштады: ⁴⁴ Абумалик жанындагы жигиттери менен калаага чабуул коюп, шаар дарбазасын колго алды. Калган эки топ болсо, талаадагы элди кырып салды. ⁴⁵ Ошол күнү Абумалик кечке чейин шаар тургундары менен салгылашты. Аягында калааны колго алып, элин толук кырып салды. Шаарды болсо жер менен жексен кылып, ал жерге туз сээп салды. ⁴⁶ Бул окуя жөнүндө алыс эмес жердеги Шекем-Мунара айылынын төрөлөрү укканда, Эл-Берит бутканасындагы бекемделген жерге кирип, жашырынып калышты. ⁴⁷ «Шекем-Мунаранын элинин баары бир жерге чогулушуптур» деп Абумаликке кабар жетти. ⁴⁸ Ошондо Абумалик жанындагы бүт жоокерлерин ээрчитип, Салмон дөңсөөсүнө чыгып барды да, бутактарды балталап кесип, ийнине артып:

– Болгула! Мен эмне кылсам, силер да ошону кылгыла! – деп буйрук кылды. ⁴⁹ Жоокерлердин ар бири бир кучактан кургак бутак кесип алып, Абумаликти ээрчип жөнөштү. Алып келген

бутактарды бекемделген жерди тегерете үйүп, өрттөп жиберешти. Ошентип, Шекем-Мунарадагы аял-эркектин баары – миңге жакын киши курман болду.

⁵⁰ Анан Абумалик Тебеске жөнөдү. Шаарды курчоого алып, аны басып алды. ⁵¹ Бирок шаардын ичинде бекем мунара бар эле. Калаадагы бүт эл, аял-эркек дебей ошол мунарага кире качып, эшигин бекитип, үстүнө чыгып кетишти. ⁵² Абумалик мунарага чабуул койду. Аны өрттөп жибермекчи болуп, жакындап келди. ⁵³ Так ушул убакта мунаранын үстүндө турган бир аял жаргылчактын ташын Абумаликтин башына таштап жиберди эле, таш Абумаликтин башын талкалап кетти. ⁵⁴ Абумалик дароо нөкөрүнө:

– Кылычыңды тез сууруп алып, мени өлтүрүп сал! – деп буйруду, – антпесе элде «Абумаликти катын өлтүргөн» деген сөз калат. Ошондо нөкөрү кылычы менен Абумаликти сайып өлтүрдү. ⁵⁵ Ысрайылдар болсо Абумаликтин өлгөнүн көрүп, ар ким өз үйүнө тарап кетип калды. ⁵⁶ Атасына кыянаттык кылып, жетимиш кандаш бир тууганын өлтүргөн Абумаликти Кудай ушинтип жазалады. ⁵⁷ Ошондой эле, шекемдиктердин кылган жамандыктарын да Кудай өздөрүнүн башына салды. Ошентип, Жеруп-Баалдын уулу Жотамдын каргышы аларга тийди.

Тола жана Жайыр бийлер

10 ¹ Абумаликтин күндөрүнөн кийин Ысрайылдын душмандарынан куткаруучусу болуп Исахар уруусунан чыккан Пуанын небереси, Додонун уулу Тола чыкты. Ал Эфрем тоолорундагы Шамир шаарында жашачу. ² Тола ысрайыл элинде жыйырма үч жыл бою бий болуп турду. Ал көз жумганда сөөгү Шамирде жерге берилди.

³ Андан кийин гилаттык Жайыр бийликке келип, Ысрайылда жыйырма эки жыл бий болуп турду. ⁴ Анын отуз уулу бар эле. Алар отуз эшекке минип, Гилат аймагындагы отуз шаарга ээлик кылчу. Ал шаарлар ушул күнгө чейин «Жайырдын шаарлары»

деп аталат. ⁵ Жайыр бий дүйнөдөн өткөндө, анын сөөгү Камон деп аталган жерге коюлду.

Ысрайылдын аммондордун кол астында калышы

⁶ Ысрайыл эли кайрадан Жараткан Эгенин көз алдында жийиркеничтүү иштерди кыла баштады. Алар Баал менен Астарта кудайларынын буркандарына табынып, арамейлердин, мааптардын, сидондуктардын, аммондордун, пелиштилердин да кудайларына табынчу болушту. Эгедерден терс бурулуп, Ага кызмат кылбай калышты. ⁷ Ошондо Кудайдын каары тутанып, аларды пелиштилер менен аммондордун колуна салып берди. ⁸ Алар ошол жылдан тартып Иордандын аркы өйүзүндөгү мурда аморлордун жери болгон Гилатта олтурукташып калган ысрайылдарды он сегиз жыл бою кысымга алып, аёосуз эзишти. ⁹ Аммондор Иордан дарыясынан өтүп келип, жөөт, бенжамин жана эпрайым урууларына кол салды. Ошол себептен ысрайыл эли оор абалда калды. ¹⁰ Ошондо Ысрайыл жамааты:

– Биз Сенин алдында күнөө кылдык! Өз Кудайыбыздан жүз буруп, Баалдын буркандарына табынып кеттик! – деп Жараткан Эгеден жардам сурап жалынды. ¹¹ Жараткан Эге аларга мындай деди:

– Силерди мисирликтер, аморлор, аммондор, пелиштилер, ¹² сидондуктар, амалыктар, маондор эзгенде, Мага жалбарганыңарда, силерди алардын колунан куткарбадым беле?! ¹³ Бирок силер Менден терс бурулуп, башка кудайларга табынып кеттиңер. Болду, мындан ары силерди куткарбаймын! ¹⁴ Эми барып, өзүңөр тандап алган кудайларыңарга жалынгыла. Ошолор силерди азаптуу күндөрдөн куткарып алсын!

¹⁵ – Биз күнөө кылдык! Бизге эмне кылсаң, Өзүң бил, бирок бизди душмандарыбыздан азыр куткара көр! – деп ысрайылдар Эгедерге жалбарышты. ¹⁶ Анан алар бөтөн кудайларын жок кылып, Эгедерге табына башташты. Ысрайыл элинин азап тартып жатканын көрүп, Жараткан Эге аларды аяды.

¹⁷ Ошол күндөрү аммондор кошуун курап келип, Гилатта ордо курушту. Муну көрүп, ысрайыл эли да кол чогултуп, Миспада ордо тургузду. ¹⁸ Ошондо Гилаттагы эл башчылар өз-ара акылдашып, «Аммондор менен согушка ким колду баштап барса, ошол адам бүткүл Гилат элине да башчы болсун» деп чечишти.

Ыптаx бий

11 ¹ Гилаттык Ыптаx эр жүрөк баатыр болгон. Ал аягы суюк аялдан төрөлгөн эле, атасынын аты Гилат болгон. ² Гилаттын никелүү аялынан төрөлгөн уулдары да бар эле. Алар эр жеткенде:

– Сен бөлөк аялдан туулгансың, ошондуктан атабыздын мураскору боло албайсың, – деп кысымга алышып, Ыптаxты кетүүгө аргасыз кылышты. ³ Ошондо Ыптаx бир туугандарынан оолак кетип, Тоб жеринде жашап калды. Ал жанына оңбогон адамдарды чогултуп алып, каракчылык жортуулдарга чыгып жүрдү.

⁴ Бир канча убакыттан кийин аммондор ысрайыл элине согуш ачты. ⁵ Аммондор ысрайыл элине кол салганда, Гилат аксакалдары Ыптаxты алып келүү үчүн Тобго жөнөп кетишти.

⁶ Алар Ыптаxка келип:

– Жүр биз менен! Биздин колбашчыбыз бол, аммондор менен согушабыз! – деп суранышты.

⁷ – Мени жек көрүп, ата журтумдан кубалап салган силер эмес белеңер? – деп жооп берди Ыптаx, – эми башыңарга кырсык түшкөндө мага неге келдиңер?! ⁸ Бирок Гилат аксакалдары Ыптаxка:

– Ошого карабастан алдыңа түшүп келип олтурабыз. Биз менен барып, аммондор менен согуш, бүт Гилат элине өзүң баш бол, – дешти.

⁹ – Макул, силерге кошулуп аммондор менен согушайын дейли. Эгерде Эгедерим колдоп, душмандарымды алдыма чөгөлөтүп берсе, чындап эле силердин башчыңар боломунбу?

– деп Ыптаһ кайрадан сурады. ¹⁰ Гилаттын аксакалдары бир добуштан:

– Кудай көрүп турат, сен айткандай кылабыз, – деп жооп беришти. ¹¹ Ошентип, Ыптаһ Гилат аксакалдары менен жөнөп кетти. Эл аны журт башчы да, кол башчы да кылып алды. Ыптаһ болсо аксакалдардын убадасын Миспада, Кудайга айтып берди.

¹² Анан Ыптаһ аммон элинин падышасына элчилеринен:

– Менин жериме кол салгыдай кандай дооң бар эле?! – деп айттырып жиберди. ¹³ Аммон падышасы Ыптаһтын элчилери аркылуу:

– Ысрайыл эли Мисирден чыгып келгенде Арнон дарыясынан тартып, Жабок дарыясы менен Иордан дарыясына чейинки жерлеримди тартып алган. Эми ошол жерлерди мага тынчтыкта кайтарып бер, – деп жооп жөнөттү. ¹⁴ Ыптаһ элчилерин аммон падышасына кайра жөнөттү:

¹⁵ – Ыптаһтын айтканын угуп ал! Ысрайыл эли ал жерлерди мааптан да, аммондон да тартып алган эмес. ¹⁶ Анткени Ысрайыл Мисирден чыгып, чөл кезип келе жатканда Кызыл Деңиз аркылуу өтүп, Кадешке келген. ¹⁷ Ошондо Эдом элинин падышасынын алдына элчилерин жиберип: «Сиздин жериңиз аркылуу өтүп кетүүгө уруксат берсеңиз экен» деп суранган болчу. Бирок Эдом падышасы Ысрайылдын өтүнүчүн четке какты. Маап падышасына да Ысрайыл ошол эле өтүнүчүн жиберген, бирок ал да уруксат бербей койду. Ошентип, Ысрайыл Кадеште туруп калууга аргасыз болду. ¹⁸ Айла кеткенде алар чөл аркылуу Эдом менен Маап жерлерин айланып өтүп, Мааптын чыгыш тарабына – Арнон дарыясынын аркы жээгине конуш курду. Ысрайылдар маап элинин жерине аяк баскан жок, анткени Арнон дарыясы Мааптын чек арасы болчу. ¹⁹ Ысрайыл эми Кешпондо бийлик кылган амор падышасы Сихонго:

– Сиздин жериңиз аркылуу өз жерибизге өтүп кетүүгө уруксат бериңиз, – деп айттырып элчилерин чаптырды. ²⁰ Бирок Сихон өз жеринен ысрайылдардын өтүүсүнөн кооптонду. Ал колун курап келип, Жааска ордосун орнотту да, Ысрайылга кол салды. ²¹ Бирок

Ысрайылдын Кудайы - Эгедер Сихонду кошууну менен чогуу ысрайылдардын колуна салып берди. Алар душманды ойрон кылып, ошол чөлкөмдө жашаган аморлордун жерлерин басып алышты. ²² Алар Арнон дарыясынан баштап, Жабок дарыясына чейин, чыгыштагы чөлдөн, Иоардан дарыясына чейинки амор элинин бүт жерлерин басып алышты. ²³ Эми өзүң айтчы, ысрайыл элинин Кудайы - Эгедер Өзү ал жерлерди амор элинен тартып алып, Өз эли Ысрайылга берип койсо, сен аны бизден тартып алганга акың барбы? ²⁴ Андан көрө, өз кудайың Кемош берген жерге ээлик кыла бер. Биз болсо өз Кудайыбыз – Эгедер берген жерге ээлик кылабыз. ²⁵ Сенин эмне, маап падышасы Сипор уулу Балактан да артык жайың бар беле? Деги ал Ысрайыл менен тирешип, аны менен согушканга батынды беле? ²⁶ Ысрайыл Кешпондо, Ароерде жана алардын айланасындагы шаарларда, Арнон дарыясынын жээктеринде үч жүз жылдан бери жашап келе жатат! Ал жерлерди ошол убактан бери эмне үчүн кайтарып алган жоксунар?! ²⁷ Мен сага эч кандай жамандык кылган жокмун, сен болсо мага согуш жарыялап, кастык кылып жатасың. Жараткан Эге Өзү Сот! Ысрайыл менен аммон элинин ортосундагы доону бүгүн Ал Өзү чечип берсин! ²⁸ Бирок аммон падышасы Ыптахтын киши жиберип айттырган сөзүнө кулак салбай койду.

Ойлонбой берилген анттын кесепети

²⁹ Ошондо Эгедердин Руху Ыптахка түштү. Ал Гилат менен манаш жерлерин бүт кыдырып өтүп, Гилаттагы Миспага кайтып келди. Ал жерден алар аммон менен согушууга бет алды. ³⁰ Ошол күнү Ыптах Жараткан Эгеге мындай деп ант берди:

– Эгерде Сен аммондорду менин колума салып берсең, ³¹ үйүмө аман-эсен кайтып келгенимде, менин алдымдан чыккан биринчи жанды Өзүңө арнап өрттөлүүчү курмандыкка чаламын! ³² Анан Ыптах аммондор менен салгылашканы аттанып жөнөп кетти. Эгедер душманды анын колуна салып берди. ³³ Ал Ароерден Миниттин жанына чейин, ал тургай, Абел-Керамимге чейинки

жыйырма шаарды жер менен жексен кылды. Ошентип, ысрайылдар аммондорду моюн сундурду.

³⁴ Ыптаха Миспадагы үйүнө кайтып келе жатканда, анын алдын тосуп, өз кызы дап кагып бийлеп чыкты! Ал Ыптахтын жалгыз перзенти эле, анын андан башка уулу да, кызы да жок болчу.

³⁵ Ыптаха кызын көргөндө, кийимин айрып кыйкырып жиберди:

– Ой шордуу кызым ай! Сен менин жүрөгүмдү канатып, кайгыга салдың го! Мен Эгеме ант берип койбодум беле, эми сөзүмдү артка кантип алам!

³⁶ – Атаке, – деди кызы, – Сиз Эгебизге ант берип койгон болсоңуз, аны аткарыңыз. Анткени Ал жооңузду багынтып берип, сиз аммондордон өч албадыңызбы. ³⁷ – Менин бир гана өтүнүчүм бар: ата, мага эки ай мөөнөт бериңиз. Курбу кыздарым менен тоого барып, турмушка чыгуу мага буюрбаганын армандап ыйлап келейин. ³⁸ «Барагой», – деп Ыптаха кызына уруксат берип, аны эки ай эркин койду. Кыз курбулары менен тоо таяп чыгып кетти. Ал өзүнө турмушка чыгуу буйрубаганын армандап ыйлады.

³⁹ Эки айдан кийин кыз атасына кайтып келди. Ыптаха Эгедерге берген антын орундады. Кызга эркектин колу тие элек эле.

Ушул окуядан кийин Ысрайылда мындай салт пайда болду: ⁴⁰ жыл сайын Ысрайыл кыздары төрт күнгө тоого чыгып, гилаттык Ыптахтын кызын эскерип, төрт күн аза күтүшөт.

Ыптаха менен эпрайым уруусунун согушу

12 ¹ Ошол күндөрү эпрайымдар чогулуп, Иордандын аркы өйүзүнөн Сапонго өтүп келишти. Алар Ыптахака:

– Неге сен бизди да чакырбай, аммондор менен согушканы өзүң эле кетип калдың? Ушинткениң үчүн сени үй-жайың менен чогуу өрттөп жиберелиби?! – дешти.

² – Менин элим менен аммондордун ортосунда катуу чыр чыкканда силерди чакырдым, – деди Ыптаха. – Бирок өзүнөр келип, бизди алардан куткарган жоксуңар. ³ Силерден жардам болбосуна көзүм жеткен соң, өмүрүмдү тобокелге салып, аммондорго кол салдым. Эгедер аларды менин колума салып берди. Эми силер

неге мени менен согушканы келдиңер? ⁴ Ошондо эпрайымдар Гилат элине:

– Эй, гилаттыктар! Силер болгону эпрайымдан качып чыккан качкынсыңар. Керек болсо силер эпрайым менен манаштын жеринде жашап жүрөсүңөр, – дешти. Ошондо Ыптах бүт Гилат элин кайра чогултуп, эми эпрайымдар менен салгылашып, аларды талкалап салды. ⁵ Анан гилаттыктар Иордандын кечүүсүн басып алып, эпрайымдардын жолун тосуп коюшту. Эпрайымдын аман калган качкындары келип: «Аркы өйүзгө өтүп кетейин» деп суранганда, гилаттыктар андан: «Сен эпрайым болуп жүрбөгүн» деп сурап жатты. Эгерде ал «Жок» деп жооп берсе, ⁶ алар тигиге: «Кана, андай болсо «Шибболет» деп айтчы» деп буйруп жатышты. Анткени эпрайымдар «Шибболет» деген сөздү так айта алышчу эмес. Тили келбей «Сибболет» деп айтып алган адамды ошол эле кечүүдө өлтүрүп жатышты. Ошол күнү эпрайым уруусунан кырк эки миң киши башын жерге жаздады.

⁷ Гилаттык Ыптах ысрайыл элинде алты жыл бий болду. Ал көз жумганда, сөөгү Гилаттагы өз шаарына коюлду.

Ипсан, Эйлон жана Абдон бийлер

⁸ Ыптах бийден кийин бейтлехемдик Ипсан Ысрайылга бий болду. ⁹ Анын отуз уул, отуз кызы бар эле. Ал отуз кызын сыртка күйөөгө берип, отуз уулуна да келинди сырттан алган болчу. Ипсан Ысрайылда жети жыл бийлик кылды. ¹⁰ Анан ал да каза болуп, сөөгү Бейтлехемге коюлду.

¹¹ Ипсан бийден кийин забулун уруусунан Эйлон Ысрайылда бий болду. Ал он жыл бийлик кылды. ¹² Анан забулундук Эйлон да көз жумуп, сөөгү Забулун аймагындагы Айалондо жерге берилди.

¹³ Эйлон бийден кийин Пиратон шаарынан Хилел уулу Абдон бий болду. ¹⁴ Анын кырк уулу, отуз небереси бар эле. Алардын баары жетимиш эшекке минип жүрүшчү. Абдон Ысрайылда сегиз жыл бийлик кылды. ¹⁵ Пиратондук Хилел уулу Абдон бий каза болгондо, анын сөөгү Эпрайым уруусунун жеринде жайгашкан Амалык тоолору деп аталган жердеги Пиратон шаарына коюлду.

Шамшы бийдин төрөлүшү

13 ¹ Ысрайыл эли кайрадан Жараткан Эгенин көз алдында жийиркеничтүү иштерди кыла баштады. Жараткан Эге аларды кырк жылга пелиштилердин колуна салып берди. ² Ошол заманда Сорада Дан уруусунан болгон Манояк деген киши жашачу. Анын аялынын согончогу канабагандыктан, перзенти жок эле. ³ Күндөрдүн биринде Жараткан Эгенин периштеси Манояктын аялына көрүнүп:

– Сен ушул күнгө чейин төрөбөс болчусун, эми кош бойлуу болуп, уул төрөйсүң, – деди. ⁴ – Мындан кийин шарап да, башка күчтүү ичимдикти да ичпе, арам деп эсептелген тамакты жегенден да сактан. ⁵ Жүктүү болуп, уул төрөйсүң. Бала курсагыңда жатканда эле Кудайга багышталган назир болот, ошондуктан анын башына устара тийбеши керек. Ал ысрайыл элин пелиштилердин колунан куткара баштайт. ⁶ Анан аял күйөөсүнө:

– Бүгүн мага Кудайдын кишиси келди. Анын көрүнүшү Кудайдын периштесиндей сүрдүү экен. Анын кайдан келгенин сурабай калыптырмын. Өзү да мага ысымын айткан жок, – деп айтып келди. ⁷ – Ал мага «Сен кош бойлуу болуп, уул төрөйсүң. Ошондуктан шарап да, күчтүү башка ичимдик да ичпе, арам деп саналган тамакты да жебе. Анткени уулуң курсакта жаткандан баштап, өмүрү өткөнчө Кудайдын назири болот», – деп айтты.

⁸ Ошондо Манояк Эгедерге:

– О Эгем, Өзүң жиберген ошол адамды дагы бир ирет жиберсең экен. Ал келип, төрөлө турган балага эмне кылышыбыз керектигин үйрөтүп кетсин, – деп жалынды. ⁹ Кудай Манояктын үнүн укту. Аял талаада жүргөн убакта Кудайдын баягы периштеси аялга кайрадан келди. Бирок ошол маалда күйөөсү жанында эмес эле. ¹⁰ Аял ошол замат шашыла күйөөсүнө барып:

– Ал бул жерде. Баягыда мага келген киши кайра келди, – деп кабарлады. ¹¹ Манояк аялы менен ошол кишинин алдына келип:
– Менин аялым менен сүйлөшкөн сен белең? – деп сурады.
– Ооба, мен болчумун, – деп жооп берди бейтааныш киши.

¹² – Сенин айткандарың орундалганда, баланы кантебиз, эмне кылышыбыз керек? – деп Манояк сурады. ¹³ Жараткан Эгенин периштеси Маноякка:

– Аялың мен айткан нерселердин баарынан сактансын, – деп буйруду. ¹⁴ – Жүзүмдөн жасалган эч нерсени оозго албасын. Шарапты, күчтүү ичимдиктерди таптакыр ичпесин, арам деп саналган эч бир тамакты жебесин. Айткандарымдын баарын сактасын! ¹⁵ Ошондо Манояк Эгедердин периштесине:

– Сени бир азга кармап турсак болобу? Бир улак союп, тамак жасай салалы, – деди.

¹⁶ – Макул, кармала турайын, бирок ошондо деле даярдаган тамагындан жебеймин. Эгерде улагыңды Жараткан Эгеге арнап бүтөрттөм курмандыгына чала турган болсоң, анда соё бер, – деди Эгедердин периштеси. Манояк анын Эгедердин периштеси экендигин билген жок.

¹⁷ – Сенин атың ким? – деп сурады Манояк Жараткан Эгенин периштесинен, – айткандарың орундалганда сага сый-урмат көрсөтөлү.

¹⁸ – Менин атымды эмне үчүн сурап жатасың? Ал – сырдуу керемет! – деди Эгедердин периштеси.

¹⁹ Ошондо Манояк бир улакты соё салып, аны дан курмандыгы менен кошуп, Жараткан Эгеге арнап чоң таштын үстүндө өрттөдү. Так ошол убакта Манояк менен аялынын көз алдында Жараткан Эге бир керемет иш кылды. ²⁰ Курманжайдан жалын жогору көтөрүлгөндө, Эгедердин периштеси алоолонгон от ичинде асманга көтөрүлүп кетти. Муну көргөндө Манояк аялы экөө тең жүздөмөндөп жерге жыгылышты. ²¹ Периште Манояк менен анын аялынын көз алдында кайып болуп кеткенде, Манояк анын Жараткан Эгенин периштеси экенин түшүндү.

²² Манояк аялына:

– Коку-уй! Биз Кудайды көрдүк, эми сөзсүз өлөбүз! – деп боздоп ийди. ²³ Бирок аялы:

– Эгерде Эгезиз бизди өлтүргүсү келсе, бүтөрттөм жана дан курмандыктарыбызды биздин колдон кабыл алмак эмес. Бизге

керемет көрсөтүп, Өз ниетин да билдирмек да эмес, – деп жооп берди.

²⁴ Арадан убакыт өтүп, Манояктын аялы уул төрөп, ысымын Шамшы коюшту. Бала Кудайдын колдоосунда чоңоюп жатты. ²⁵ Шамшы Сора менен Эштаул шаарларынын ортосундагы Махане-Данда жашап жаткан күндөрдөн баштап, Эгедердин Руху аны жетектей баштады.

Шамшы жана тимнахтык кыз

14 ¹ Күндөрдүн биринде Шамшы Тимнах шаарына барды. Тимнахта бир пелишти кызына Шамшынын көзү түшүп калды. ² Үйүнө кайтып келгенде:

– Мен Тимнахта бир пелишти кызын көрдүм. Ошого куда түшүп келгилечи, – деп ата-энесинен суранды. ³ Бирок атасы менен энеси:

– Өз уруубузда, ал тургай бүт Ысрайылда кыз жок бекен? Сен чындап эле сүннөтсүз пелиштилердин кызын алганы калдыңбы? – дешти. Бирок Шамшы:

– Ооба, так ошол кызды мага алып бергиле, ал мага жагып калды, – деп туруп алды.

⁴ Шамшынын ата-энеси бул иш Жараткан Эгеден экенин билчү эмес. Жараткан Эге ошол кезде Ысрайылга үстөмдүк кылган пелиштилерди жазалоо үчүн себеп издеп жаткан.

⁵ Акыры Шамшы ата-энеси менен Тимнахка кайра жөнөдү. Алар Тимнахтагы жүзүмзарга жакындап калганда, анын алдынан жаш арстан аркырап чыга калды. ⁶ Ошол көз ирмемде Кудайдын Руху Шамшыга келип түшүп, ал күчкө толду. Ошондо анын колунда эч нерсе болбосо да, улакты жиликтеп бөлгөндөй кылып, арстанды айрып-жулуп салды. Бирок бул тууралуу атасы менен энесине айткан жок. ⁷ Анан Шамшы кыздын алдына барып, аны менен сүйлөшүп көрдү. Ал бийкеч Шамшыга аябай жакты.

⁸ Көп өткөрбөй, Шамшы кызга үйлөнмөкчү болуп, Тимнахка кайра жол тартты. Жол-жолокой баягы арстандын тарпын көргөнү кайрыла калды. Караса, арстандын кургап калган сөөгүнө аарылар

уюк салып алышыптыр, уюкта бал да бар экен. ⁹ Шамшы балдан кочуштап алып, жолду ката жеп кете берди. Андан ата-энесине да берип, алар да жешти. Бирок балды арстандын кургап калган сөөгүнөн алганын аларга айткан жок*. ¹⁰ Анан Шамшынын атасы да кыздын үйүнө келди. Салт боюнча Шамшы күйөө бала катары кайын журтунда той берди. ¹¹ Кыздын төркүндөрү анын жалгыз экенин көргөндө, отуз жигитти ага күйөө жолдош кылып коюшту.

¹² Шамшы ошол жигиттерге:

– Мен силерге бир табышмак айтайын. Эгерде аны ушул жети күндүк той күндөрүндө жандыра алсаңар, ар бириңерге зыгырдан токулган бирден ички кийим, бир сыйрадан сырт кийим беремин, – деп сунуш кылды. ¹³ – Эгерде жообун айта албасаңар, анда силер мага зыгырдан токулган отуз ички кийим, отуз сыйра сырт кийим бересиңер.

– Ошондо жигиттер:

– Табышмагыңды айта бер, угуп көрөлү, – деп жооп беришти. ¹⁴

Шамшы аларга:

– Жеп койчунун ичинен жей турган нерсе чыкты, күчтүүнүн ичинен таттуу нерсе чыкты – деп айтты. Арадан үч күн өттү, бирок жигиттер табышмакты жандыра алышкан жок. ¹⁵ Тойдун төртүнчү күнү алар Шамшынын колуктусуна келип:

– Силер бизди тоноп алыш үчүн чакырган турбайсыңарбы? Бол! Күйөөңдү азгырып, табышмактын жообун билип бер, – деп айтышты. – Болбосо, сени да, атаңдын үй-ичиндегилерди да өрттөп жиберибиз! ¹⁶ Ошондо колукту Шамшынын алдына келип:

– Сен мени жаман көрөт турбайсыңбы, мени сүйбөйт турбайсыңбы, – деп шолоктоп ыйлады. – Сен элимдин жигиттерине айткан табышмактын жандырмагын мага айтпай койдуң!

– Муну карасаң! – деди ага Шамшы. – Ата-энеме айтпаган табышмактын жандырмагын сага айта салайынбы? ¹⁷ Бирок колуктусу жети күнгө созулган той бүткөнчө анын мазесин алып ыйлай бергендиктен, акыры Шамшы табышмактын жообун ага айтып берди. Кыз болсо дароо жандырмакты өз элинин

* 14:9 Сандар 6:1-6 караңыз.

жигиттерине айтып салды. ¹⁸ Жетинчи күнү күн бата электе баягы жигиттер Шамшынын алдына келип:

– Аселден ширин азык барбы?

Арстандан күчтүү айбан барбы? – деп табышмактын жообун айтып беришти. Ошондо Шамшы аларга:

– Кунаажынымды кошко салып айдабаганыңарда, акылыңар жетмек эмес табышмакка, – деп деп айтты. ¹⁹ Так ошол көз ирмемде Жараткан Эгенин Руху Шамшыга түшүп, ал күчкө толду. Шамшы Ашкелон шаарына жөнөп кетти. Ал жерде ашкелондук отуз кишини өлтүрүп, үстүндөгү кийимдерин сыйрып алды. Аларды табышмактын жандырмагын тапкандарга алып келип берди да, каарданган бойдон атасынын үйүнө кетип калды. ²⁰ Шамшынын колуктусун болсо анын күйөө жолдошуна узатып жиберди.

Шамшынын пелиштилерден өч алуусу

15 ¹ Арадан күндөр өттү. Буудай оруу-жыйуу убагында Шамшы бир улакты алып, аялына жолукканы келди.

– Мен аялымдын бөлмөсүнө кирмекчимин, – деди Шамшы. Бирок кайнатасы аны киргизбей койду.

²– Мен сени кызымды таштап кетти деп ойлоп, аны өзүңдүн күйөө жолдошторундун бирине узатып жибергем. Бирок кийинки кызым андан да чырайлуураак, анын ордуна ошол синдисин ал, – деди.

³– Эми пелиштилерге кандай жамандык кылсам да айыпсыз боломун, – деди Шамшы. ⁴ Ал барып, үч жүз түлкү кармап, аларды эки-экиден кылып куйруктарынан байлап, бирден шамананы кошо байлады. ⁵ Анан шаманаларды күйгүзүп, түлкүлөрдү пелиштилердин эгин талаасына коё берди. Алар качып жөнөшкөндө боолонгон чөмөлөлөр да, орок тие элек эгин да, жүзүмзарлар да, зайтун бактарын да өрттөнүп кетти. ⁶ Муну көргөн пелиштилер «Бул ишти ким кылды?» деп сураштыра башташты. «Муну тимнахтык бир кишинин Шамшы деген күйөө баласы кылыптыр. Анткени кайнатасы анын аялын өзүнүн күйөө жолдошуна берип салган экен» деп айтышты. Ошондо

пелиштилер келишип, атасын да, кызын да өрттөп жибершти.

⁷ Шамшы бул жөнүндө укканда:

– Ушундай кылганыңар үчүн, силерден өч алмайынча жаным жай албайт! – деп, ⁸ аларга кол салды. Алардын шыйрактары менен жамбаштарын сындырып салды. Анан ал Эйтам аскасына барып, ошол жердеги бир үңкүрдү пааналап калды.

⁹ Көп өтпөй пелиштилер Иудеяга келип, ордо орнотушуп, Лехи шаарына кол салышты. ¹⁰ Ошондо жөөттөр пелиштилерден:

– Эмне үчүн биз менен согушууга келдинер? – деп сурашты. Алар болсо:

– Бизге кылган жамандыгын өз башына салуу үчүн, Шамшыны байлап, алып кетүүгө келдик, – деп жооп беришти.

¹¹ Жөөт элинен үч миң киши чогулуп, Эйтам аскасына келишти. Алар Шамшыга:

– Сен эмне, пелиштилер бизге үстөмдүк кылып жатканын билбейсиңби? Бул эмне кылганың?! – дешти. Шамшы болсо:

– Мен болгону алардын мага кылган жамандыгын өздөрүнүн башына салдым, – деп жооп берди. ¹² Тигилер болсо Шамшыга:

– Биз сени байлап алып кеткени келдик, – деп айтышты. – Сени байлап, пелиштилердин колуна салып беребиз.

– Жарайт, – деди Шамшы, – бирок сени өлтүрбөйбүз деп убада бергиле.

¹³ – Макул, сени өлтүрбөйбүз, – деп жооп кылышты келгендер. – Биз сени байлап, алардын колуна өткөрүп берсек болду.

Жөөттөр Шамшыны эки жаңы аркан менен байлап, үңкүрдөн алып чыгышты. ¹⁴ Шамшы Лехиге жакындаганда, пелиштилер айкырык салып, ага карай чуркашты. Ошол көз ирмемде Жараткан Эгенин Руху Шамшыга түштү. Анын колдору байланган аркандар от тийген кендир жибиндей үзүлүп түштү. ¹⁵ Шамшы эшектин кургай элек жаак сөөгүн таап алып, аны колуна алды да, аны менен миң кишини чаап өлтүрдү. ¹⁶ Ошондо Шамшы:

Жаак сөөгү менен эшектин,

Миң кишини өлтүрдүм.

Жаак сөөгү менен эшектин

Үйүп салдым өлүктөрүн, – деп айтты.

¹⁷ Ушуну айтып, Шамшы жаак сөөктү ыргытып салды да, ал жерди Сөөк-Дөбө деп атап койду. ¹⁸ Ошол убакта Шамшы өлөрчө катуу суусаганын сизди. Шамшы:

– Сен Өз кулуна ушундай улуу жеңишти бердиң. Азыр болсо каным катып, өлүп баратам. Эми сүннөтсүздөрдүн колуна түшүп каламынбы? – деп Эгедерге жалынып жиберди. ¹⁹ Кудай аны укту. Ошол жерде бир ойдун жер жарылып, оргуштап суу чыкты. Шамшы сууну кана ичти, анын боюна кайрат кирип, жандана түштү. Ошондон улам аны Зар-Булак деп атап койду. Ошол булак Лехиде ушул күнгө чейин бар.

²⁰ Пелиштилер үстөмдүк кылган ошол заманда Шамшы Ысрайылда жыйырма жыл бий болуп турду.

Шамшы жана Далида

16 ¹ Бир күнү Шамшы пелиштилердин шаары Газага барды. Ал жерде аягы суюк бир аялды көрүп калып, аны менен түнөп калды. ² «Шамшы мында келиптир!» деген сөздү газалыктар укканда, ошол жерди дароо курчоого алышты. Алар шаар дарбазасынын алдына чогулуп: «Жерге жарык түшкөнчө күтөлү. Анан аны кармап, көзүн тазалайбыз» дешип, аңдып олтурушту. ³ Шамшы болсо түн жарымына чейин эле жатты. Түн ортосунда туруп, шаар дарбазасын кашектери, кулпулары менен сууруп алып, жонуна артты да, Хебронго бараткан жолдогу бир дөңдүн үстүнө алпарып таштап салды.

⁴ Көп өтпөй Шамшы Сорек өрөөнүндө жашаган Далида ысымдуу бир кызга ашык болуп калды. ⁵ Бир күнү Далидага пелишти бектери келип:

– Шамшыны амалга салып, анын зор күчүнүн сыры эмнеде экенин, аны кантип байлап, моюн сундуруш керектигин чекмелеп билип берсең, ар бирибиз сага бир миң бир жүз шекелден күмүш беребиз, – дешти. ⁶ Ошондо Далида Шамшыдан:

– Жаным, зор күчүңдүн сырын мага айтып берчи. Сени кантип байлап, баш ийдирсе болот? – деп суранды.

⁷ – Эгерде мени жаанын тарамыштан жасалган, кургай элек жети кермеси менен байласа, күчүм кетип, эл катары эле болуп каламын, – деп Шамшы жооп берди. ⁸ Ошондо пелишти бектери жаанын жети кермесин кызга алып келип беришти. Далида ошол кермелер менен Шамшыны байлап салды. ⁹ Бул убакта башка бөлмөдө бир нече пелиштилик киши аны кармамакчы болуп бугуп олтурушту. Бир маалда Далида:

– Шамшы! Пелиштилер келе жатышат! – деп бакырып жиберди. Шамшы ордунан тура калып, жаанын кермелерин от тийген кендир жибиндей кылып үзүп салды. Ошентип, анын күчүнүн сыры ачылбай калды.

¹⁰ – Сен мени алдап, калп айткан турбайсыңбы! – деди Далида. – Деги айтчы, сени эмне менен байласа болот?

¹¹ – Эгерде мени колдонулбаган жаңы аркандар менен байласа, катардагы эле адамдардай алсыз болуп каламын. ¹² Далида жаңы аркандарды таап келип, Шамшыны байлап салды. Бул арада бир нече пелиштилер башка бөлмөдө кайрадан бугуп жатышкан. Бир маалда Далида:

– Шамшы! Пелиштилер келе жатышат! – деп чыңырып жиберди. Шамшы тура калып, колдорун байлаган аркандарды жип үзгөндөй үзүп салды.

¹³ – Сен дагы эле мени алдап, калп айтып жаткан турбайсыңбы. Деги айтчы, сени эмне менен байласа болот? – деди Далида.

– Эгерде жети тутам чачымды өрмөккө аркак менен согуп токуп, анан өрмөктүн өзүн казык менен жерге кагып салса, күчүм кетип, кадимки эле адамдардай болуп каламын, – деп жооп берди Шамшы.

¹⁴ Шамшы уктап калганда, Далида анын чачтарын өрмөккө кошуп токуп, өрмөктү болсо казык менен жерге кагып салды. Анан:

– Шамшы! Пелиштилер келе жатышат! – деп кыйкырып жиберди. Шамшы чочуп ойгонуп, өрмөктү түбү менен жулуп салды. ¹⁵ Ошондо Далида Шамшыга:

– «Сени сүйөмүн» деп кантип айтып жатасың?! Жүрөгүң менден алыс турбайбы! Сен мени үч ирет алдап, күчүңдүн сырын

айтпай койдун! ¹⁶ Далида күн сайын анын мазесин кетирип, жанын сууруп алчудай болду. ¹⁷ Ошондо Шамшы ага жүрөгүндөгү сырын ачып берди:

– Менин башыма эч качан устара тийген эмес. Анткени мен энемдин курсагында жатканымда эле Кудайга багышталган назирмин. Эгерде чачымды кырып салышса, күчүм кетип, кадимки эле адамдардай болуп каламын. ¹⁸ Шамшы ага бүт сырын айтып бергенин түшүнүп, Далида пелишти бектерине киши жиберип: «Дагы бир жолу келгиле. Ал мага сырын ачып берди», – деп айттырды. Ошондо пелишти төрөлөрү убада кылган күмүштөрдү алып, Далидага келишти.

¹⁹ Далида Шамшыны башын тизесине жаздантып, уктатып койду. Анан бир кишини чакырып, Шамшынын жети тутам чачын кырктырып салды. Ошондо анын күчү кетип, алсырап калды. ²⁰ Бир маалда Далида:

– Шамшы! Пелиштилер келе жатышат! – деп кыйкырып жиберди. Шамшы ойгонуп кетти. Ал: «Мурдагыдай эле бир жулкунуп, кутулуп кетемин», – деп ойлоду. Бирок Эгедер аны жалгыз калтырганын билген жок. ²¹ Пелиштилер аны кармап, көздөрүн оюп салышты. Анан Газага алып келип, жез чынжырлар менен кишендеп салышты. Ал абактагы тегирмен ташын айлантып жатты. ²² Ошол арада анын кыркылган чачтары кайрадан өсө баштады.

Шамшынын акыркы эрдиги

²³ Бир күнү пелишти төрөлөрү өз кудайы Дагондун урматына чоң той берип: «Душманыбыз Шамшыны кудайыбыз колубузга салып берди», – деп кубанып жатышты. ²⁴ Эл да Шамшыны көргөндө:

Жерибизди кыйраткан,
Көп адамды мерт кылган,
Душманды колго түшүрдү,
Айланайын кудайымдан, –

деп өз кудайын мактап жатышты. ²⁵ Алар кызып, көңүлү көтөрүлүп калган убакта:

– Шамшыны алып келгиле! Ал бизге тамаша куруп берсин! – деп кыйкырышты. Жигиттер Шамшыны абактан алып чыгышып, элге тамаша куруп берсин деп, тирөөчтөрдүн ортосуна тургузуп коюшту.²⁶ Шамшы өзүн жетелеп келген балага:

– Имаратты көтөрүп турган тирөөчтөрдү карматып койчу, аларга жөлөнүп алайын – деди.²⁷ Буткананын ичинде эркек-аял болуп эл толтура эле. Пелиштилердин бектери түгөл мында келишкен. Имараттын үстүндөгү ачык жерге чыгып алган үч миндей эркектер менен аялдар ортодогу Шамшыны тамаша кылып жатышты.²⁸ Бир маалда Шамшы Эгедерге жалынып:

– Оо, Жараткан Эге! Мени эстей көр! Суранам, мага дагы бир жолу күч бер, о Кудайым! Эки көзүмдү оюп алганы үчүн пелиштилерден бир дем менен өчүмдү алайын! – деп жалынды.²⁹ Шамшы имараттын ортоңку эки тирөөчүнүн ортосунда турган. Ал ошол тирөөчтөрдүн бирөөнө оң колун, экинчисине сол колун коюп, катуу тиренди да:

³⁰ – Ушул пелиштилерди ала жатып өлөйүн! – деп, тирөөчтөрдү болгон күчү менен түртүп жиберди. Ошондо буткана кулап, ичиндеги бектерди да, бүт элди да басып калды. Ошентип, Шамшы өлөрүндө өлтүргөн жоонун саны ал өмүр бою өлтүргөн жоонун санынан ашып түштү.³¹ Мындан кийин Шамшынын бир туугандары жана бүт ата уругу келип, анын сөөгүн алып кетишти. Аны Сора менен Эштаулдун ортосундагы атасы Манояктын жанына коюшту.

Ал Ысрайылда жыйырма жыл бий болуп турган

Мукайдын буркандары

17 ¹ Эпрайым тоолорунда Мукай деген киши жашачу. ² Бир күнү ал энесине мындай деди:

– Апа, сиз бир миң бир жүз шекел күмүшүнүздү жоготуп койбодуңуз беле? Ошол эсиңиздеби? Ошондо менин көз алдымда ууруну кармагансыз. Ошол күмүштөр менде, мен катып алган болчумун. Муну укканда энеси:

– Уулум, Жараткан Эге сени жалгасын! – деди. ³ Ошентип, Мукай бир миң бир жүз шекел күмүштү энесине кайтарып берди. Анда энеси:

– Уулум, мен бул күмүштөрдү Жараткан Эгебизге багыштадым, – деди. – Жыгачтан турпат жасатып, анан аны каптоо үчүн, күмүштөрдү өзүңө кайтарып беремин. ⁴ Бирок уулу албай койгондуктан, энеси күмүштөрдөн эки жүз шекел алып, зергерге берди. Зергер жыгачтан буркан жасап, аны ошол күмүш менен каптады. Анан аны Мукайдын үйүнө орнотуп коюшту. ⁵ Ошентип, Мукай үйүн кудай үйү кылды. Анан дагы эфод кийим менен үй буркандарын жасатып, уулдарынын бирөөнү динкызматчы кылып дайындады. ⁶ Ал заманда Ысрайылда падыша жок болчу. Ким эмнени туура көрсө, ошону жасачу.

⁷ Ошол кезде жөөт жеринин Бейтлехем шаарында бир леби жигит жашачу. ⁸ Ал жигит башка жерден жан багыш үчүн жөөттүн Бейтлехеминен чыгып, жол жүрүп олтуруп, Эпрайым тоолорундагы Мукайдын үйүнө келип калды.

⁹ – Кайдан келе жатасың, уулум? – деп сурады Мукай андан.

– Мен жөөттүн Бейтлехеминен келе жатамын. Өзүм лебимин. Баш калкалар жай издеп жүрөмүн, – деп жооп берди жигит.

¹⁰ – Анда менин үйүмдө кал, – деп сунуш кылды Мукай. – Менин кеңешчим да, динкызматчым да болосуң. Мен сага жылына он шекел күмүш төлөп беремин. Кийим-кечең менен тамак-ашың да менден болот. Леби анын үйүндө калууга макул болду. ¹¹ Ал жигит ага өз уулдарынын бириндей эле болуп калды. ¹² Мукай лебини динкызматчы кылып дайындады. Ал Мукайдын үйүндө жашап калды. ¹³ Ошондо Мукай:

– Мен лебини динкызматчы кылып дайындадым, Жараткан Эге эми мени колдойт, – деди.

Дан уруусунун Лаишке жайгашуусу

18 ¹ Ал заманда Ысрайылда падыша жок болчу. Ошол күндөрү Дан уруусу мекендеш үчүн өзүнө башка жерден кошумча жер издеп жаткан. Анткени алар Ысрайылдын башка

урууларынын арасында өзүнө тийген үлүш жерге ушул убакка чейин толук ээ боло алган эмес эле. ² Ошондуктан дан уулдары өзүнүн уруусунан бакандай беш жигитти тандап алып, «Барып, жаңы жерлерди чалгындап келгиле» деген тапшырма менен жөнөтүштү. Сора менен Эштаулдан чыккан ошол жигиттер Эпрайым тоолорундагы Мукайдын үйүнө келип конуп калышты. ³ Алар Мукайдын үйүнө жакындап келишкенде, леби жигитти үнүнөн таанып калышты. Анан ага басып келишип:

– Ой жигит! Сени бул жерге ким алып келди? Бул жерде эмне кылып жүрөсүң? Кантип келип калдың? – деп сурашты. Тиги жигит:

⁴– Мукай мени жалдап алды. Мен анын динкызматчысымын, – деп жооп берип, Мукайдын ага кылган жакшылыктарынын баарын айтып берди.

⁵ – Андай болсо, сапарыбыз ооматтуу болобу же жокпу, Кудайдан сурап берчи, – деп айтышты тигилер.

⁶ – Эч кабатыр болбой бара бергиле. Сапарыңарда Жараткан Эге Өзү силерге жар болот, – деп жооп берди динкызматчы. ⁷ Ошентип, беш жигит жол жүрүп олтуруп, Лайшке келишти. Бул жерде алар коопсуз, Сидон элиндей бейкапар, тынч жашап жаткан элди көрүштү. Ал тегеректе алардын тынчын алган же аларга үстөмдүк кылган эч ким жок эле. Сидондон алыс жашап, башка элдер менен да алака түзбөйт экен.

⁸ Беш жигит Сора менен Эштаулдагы журтуна кайтып келишкенде:

– Кандай кабар алып келдиңер? – деп туугандары сурашты.

⁹ – Биз абдан жайлуу жерди көрүп келдик! Жүргүлө, барып ал жерге кол салалы! Ушинтип олтура бересиңерби? – деп айтышты тигилер. – Буйдалбастан барып, ошол жерди басып алалы! ¹⁰ Ал жерге барсаңар, бейкапар жаткан элди өз көзүңөр менен көрөсүңөр. Жери абдан кенен экен. Ушундай жер соорусун Кудай колубузга берип жатат! ¹¹ Ошентип, дан уруусунан курал-жаракчан алты жүз жигит Сора менен Эштаулдан жортуулга аттанып чыгышты.

¹² Алар Иудеяга келишип, Кирият-Жеярим шаарынын батыш

тарабына ордо курушту. Ошондуктан ал жер күнү бүгүнкүгө чейин Дан ордосу деп аталат. ¹³ Ал жерден Эпрайым тоолорун карай бет алып, Мукайдын айылына жакындап келишти. ¹⁴ Бир маалда жер чалып келүүгө Лаишке барып келген жанагы беш жигит жанындагыларга:

– Туугандар! Билесиңерби, ушул үйлөрдүн бирөөндө эфод, үй кудайлары, анан дагы жыгачтан оюулуп, күмүш капталган кудайлар бар, – деп айтышты. – Аларды эмне кылуу керектигин өзүңөр жакшылап ойлонуп көргүлө. ¹⁵ Ошондо алар леби жашап жаткан Мукайдын үйүнө бурулуп, ал-жай сурап кирип келишти. ¹⁶ Дан уруусунун курал-жаракчан алты жүз жигити болсо дарбаза сыртында калды. ¹⁷ Жер чалып барган беш киши үйгө түз эле кирип барып жыгачтан оюулуп, күмүш капталган бурканды, эфодду, үй буркандарын алышты. Динкызматчы болсо дарбаза сыртындагы куралчан алты жүз жигиттин жанында турган. ¹⁸ Тигилер Мукайдын үйүнө кирип, жыгачтан жасалган бурканды, эфодду, үй буркандарын алып чыгып баратышканын динкызматчы көрүп:

– Эй! Бул эмне кылганыңар? – деп жиберди.

¹⁹ – Үнүңдү чыгарба! Оозуңду жап да, биз менен жүргүн! – дешти жигиттер. – Бизге кеңешчи да, динкызматчы да болосуң. Өзүң айтчы, бир үйдүн динкызматчысы болгон жакшыбы, же Ысрайылдын бүтүн бир уруусуна динкызматчы болгон жакшыбы? ²⁰ Динкызматчы сүйүнүп кетип, эфодду, үй буркандарын, анан да куйма бурканды алды да, жигиттер менен чогуу кетти.

²¹ Дандыктар бала-чакасын, мал-жанын, жана дүнүйө-мүлкүн алдыга салып, сапарын кайрадан улантышты*. ²² Алар Мукайдын үйүнөн узай бергенде, Мукай кошуна-колондорун чогултуп, алардын артынан кубалап жөнөдү. ²³ Куугунчулар айкырык салып жетип келишкенде, тигилер артка бурулуп, Мукайга:

– Эмне болду? Неге ушунчаң топурап келдиңер? – дешти.

* 18:21 Жортуулга чыккан алты жүз киши басып алган жерге дароо эле олтурукташуу үчүн үй-бүлө, мал-мүлкүн ала чыккан болчу.

²⁴ – Силер менин жасаткан кудайларым менен динкызматчымды тартып алып кетип жатпайсыңарбы! – деди Мукай. – Анан «эмне болду?» деп сурайсыңар да!

²⁵ – Бас жаагыңды! – деп кесе сүйлөштү дан уулдары, – болбосо арабыздагы кызуу кандуу жигиттерибиз тумшугунду кандап, өзүңдү да, үйүңдөгүлөрдү да набыт кылып коюшат! ²⁶ Муну айтып, дандыктар жолун улап кетип калышты. Мукай алардын алда канча күчтүү экенин көрүп, артка бурулду да, үйүнө кайтып кетти. ²⁷ Ошентип, дандыктар Мукай жасаган нерселерди тартып алып, анын динкызматчысын ээрчитип кетишти. Алар Лаишке жетип, тынч, бейкапар жаткан элге кол салышты. Элди кылычтап кырып, шаарды өрттөп салышты. ²⁸ Лаиш элине жардам берер эч ким болбоду. Анткени бул шаар Бейт-Рехоптун жанындагы өрөөндө жайгашкандыктан, Сидондон алыс эле, башка эч бир шаарлар менен да алака түзчү эмес.

Дандыктар шаарды кайрадан куруп, ал жерге отурукташып калышты. ²⁹ Шаарды өздөрүнүн түп атасы Ысрайылдын уулу Дандын урматына «Дан шаары» деп атап алышты. Калаанын мурдагы аты Лаиш болчу. ³⁰ Дан уруусу буркандарды өздөрүнө коюп алышты. Ал жерде жашоочулар туткундалып кеткенге чейин Гершомдун уулу, Мусанын небереси Жонатан жана анын уулдары Дан уруусунун динкызматчылары болуп турушту. ³¹ Кудайдын үйү Шилодо турган убакыт аралыгында, дан эли Мукай оюп жасаткан бурканга табынып жатты.

Гибон элинин оор күнөөсү

19 ¹ Ысрайылда падыша жок ошол заманда, Эспрайым тоолорунун түпкүрүндө бир леби жашачу. Ал Иудеянын Бейтлехем шаарынан токол алды. ² Ошол токолу бир күнү таарынып, Иудеянын Бейтлехеминдеги төркүнүнө кетип калды. Аял ал жерде төрт ай жүрүп алды. ³ Акыры күйөөсү анын көңүлүн таап, үйүнө кайтарып келүү үчүн, малай баласы экөө эки эшекке минип жолго чыгышты. Лебинин токолу аларды үйгө киргизди. Кайнатасы да аны көргөндө кубана тосуп алды. ⁴ Кайнатасы аны

кетирбей койгондуктан, леби жаш токолунун төркүнүндө сый тамак жеп, үч күн конуп калды.

⁵ Төртүнчү күндүн эрте таңында алар кетүүгө камдана башташты. Бирок кайнатасы күйөө баласына:

– Алгач шам-шум этип алгыла, кубат болот, анан жолго чыгарсыңар, – деди. ⁶ Экөө кайрадан дасторконго олтурушту. Тамактан кийин кайнатасы мындай деди:

– Бүгүн да конуп калсаңчы. Жакшылап көңүлүңдү көтөр. ⁷ Леби кетмекчи болду, бирок кайнатасы ой-боюна койбой дагы бир күнгө алып калды. ⁸ Бешинчи күнү таң ата алар жолго чыгууга кайрадан даярдана башташты. Бирок кайнатасы күйөө баласына кайра эле:

– Даам сызып, түш оогондон кийин кетсеңчи – деп кетирбей койду. Ошентип, экөө кайрадан тамактанууга олтурушту. ⁹ Леби токолу менен малай баласын ээрчитип жолго чыгууга камына баштаганда:

– Уулум, карачы, күн ылдыйлап баратат. Аздан кийин кеч кирет. Дагы бир түнөп калып, көңүлүңдү ачсаңчы. Эртең таң ата жолго чыгып, уяңарга кайтып барасыңар, – деди кайнатасы. ¹⁰ Бирок күйөө бала дагы бир түнөп калгысы келген жок. Ал токолун ээрчитип, жүк артылган эки эшегин жетелеп алып, жолго чыкты. Ошентип, алар Жебуска, башкача айтканда Иерусалимге жакындап келишти. ¹¹ Алар Жебуска чукулдап калышканда күн олтура баштады. Ошондо малай бала кожоюнуна:

– Жебустардын мына бул шаарына бурулуп, ушул жерде түнөп калсак кантет? – деп калды.

¹²– Жок, – деди кожоюну, – ысрайыл элине жат болгон бөтөн элдин шаарына кирбейбиз. Андан көрө Гибага жетип алалы.

¹³ Анан леби сөзүн улап, малай балага:

– Андан көрө Гибага же Рамага жетип алалы, ошол эки шаардын биринде түнөп калабыз, – деди. ¹⁴ Алар сапарын улантып, бенжамин жериндеги Гиба шаарына жакындап келишкенде, күн батып кеткен эле. ¹⁵ Ошондуктан түндү өткөрүү үчүн Гибага

бурулушту. Шаар аянтына келип олтурушту, бирок аларды эч ким үйүнө түнөгөнгө чакырган жок.

¹⁶ Каш карайып калган убакта бир аксакал талаадан кайтып келе жатты. Ал киши Эпрайым тоолорунан журт оодарып келип, Гибада келгин болуп жашап калган. Бул калаанын жергиликтүү калкы болсо бенжаминдер эле. ¹⁷ Абышка шаар аянтында олтурган мусаапырларды байкап калып, лебиден:

– Кайдан келдиңер? Кайда баратасыңар? – деди.

¹⁸ – Биз Иудеянын Бейтлехеминен келдик. Өзүбүз жашаган алыскы Эпрайым тоолорундагы жерибизге бара жатабыз. Иудеянын Бейтлехемине барганбыз, эми болсо Эгедердин үйүнө* кайтып баратабыз. Бирок эч ким бизди кудайы конок кылып үйүнө чакырган жок. ¹⁹ Эшектерибиздин жем-чөбү бар. Менин, мына бул күңүңүз менен малай баланын да жээр наны менен ичер шарабы жанында. Керектүүнүн баары бизде бар. ²⁰ Карыя:

– Кадырың жан болсун! Силерге керектүүнүн баары менден болот. Көчөдө түнөбөсөңөр эле болду! – деди. ²¹ Анан аларды үйүнө ээрчитип барып, эшектерине чөп салды. Коноктор буттарын жуугандан кийин, тамактана башташты.

²² Алар көңүл ачып олтурушканда, шаардын бузулган адамдары үйдү курчап алып, эшикти тарсылдата ургулап, карыяга:

– Эй, чал! Үйүңө келген кишини сыртка чыгар, биз ага жакындайбыз! – деп айкырышты. ²³ Үйдүн ээси сыртка чыгып:

– Айланайын туугандар! Жамандык кылбагыла! Ал менин кудайы коногум, андай ыпылас иш кылбагыла! – деп суранды.

²⁴ – Мына, менин күйөөгө тие элек кызым бар, тиги кишинин болсо токолу бар. Ошолорду сыртка чыгарып берейин, аларга өз каалаганыңардай кылгыла. Бирок бул кишиге андай ыпылас ишти кылбасаңар экен! ²⁵ Бирок тиги кишилер ага кулак салышкан жок. Ошондо леби өз токолун түртүп аларга чыгарып берди. Алар аялды түнү бою зордуктап, таң атканча намысын булгашты. Үрөң-бараң убакта гана аны коё беришти. ²⁶ Таң агара баштаганда аял

* **19:18** Ал заманда Эгедердин жыйын чатыры Эпрайым тоолорундагы Шилодо турган. (18:31). Бул леби да Эпрайым тоолорунда жашачу (19:1).

кожоюну түнөп калган карыянын үйүнө келди. Ал каалганын алдына кулап, күн чыкканча жатып калды. ²⁷ Эртең менен кожоюну камданып, жолго чыгуу үчүн эшикти ача бергенде, каалганын артында босогого колун сунган бойдон жаткан токолун көрдү.

²⁸ Ал токолуна:

– Эй, тур, кетели, – деп айтты. Бирок жооп болгон жок.

Леби аны эшегине артып, үйүнө жөнөдү. ²⁹ Үйүнө жеткенде бычак алып, токолунун жансыз денесин он эки жиликке бөлүп, бүткүл Ысрайыл аймактарына жөнөтүп жиберди. ³⁰ Муну көргөндүн баары: «Ысрайыл эли Мисир жеринен чыккан убактан ушул күнгө чейин мындай шумдук иш болгон эмес. Бул тууралуу ойлонуп, акылдашып, анан эмне кылуу керектигин сүйлөшөлү» дешти.

Бүт Ысрайылдын бенжамин менен согушу

20 ¹ Ошондо Дандан баштап, Бээршебага жана Гилатка чейинки жерлердеги ысрайылдардын бүт жамааты бир кишидей болуп, Эгедердин алдына, Миспага чогулду. ² Кудай элинин жыйынына Ысрайылдын бардык урууларынын төбөлдөрү жана колуна кылыч кармаган төрт жүз миң жөө аскер келди.

³ Бенжаминдер ысрайылдардын Миспага чогулганын угушту.

Ысрайылдар болсо:

– Бул жаман иш кандайча болду? – деп сурашты. ⁴ Киши колдуу болгон аялдын күйөөсү, леби мындай деди:

– Мен токолум менен бенжамин жериндеги Гибага түнөп калалы деп токтодум эле. ⁵ Жети түндө Гибанын тургундары келишип, мени өлтүрөбүз деп биз токтогон үйдү курчап алышты. Алар токолумду зордукташты, ошондон ал каза болуп калды. ⁶ Мен токолумдун жансыз денесин алып келип, Ысрайылда жасалган жийиркеничтүү, шумдук ишти баары билсин үчүн, денени жиликтеп бөлүп, Ысрайыл үлүшкө алган бардык аймактарга жибердим. ⁷ О Ысрайыл журту! Мына ушул ишти өзүңөр карап чыгып, чечимиңерди айткыла! ⁸ Муну укканда бүт эл дуулдап:

– Эч кимибиз үйлөрүбүзгө кайтып кетпейбиз, бирөөбүз да артка барбайбыз! – деп айтты.⁹ – Биз эми Гиба менен салгылашуу үчүн мындай кылалы: өкчөмө таш таштап,¹⁰ Ысрайылдын урууларынан жүз кишиден онду, миң кишиден жүздү, түмөндөн миңди тандайлы. Алар бенжаминдин Гиба элин Ысрайылда жасаган жийиркеничтүү иши үчүн жазалоого бара турган элге азык-түлүк алып келип турушсун.

¹¹ Бүткүл ысрайылдар түп көтөрүлө Гибага каршы чогулушту. ¹² Алар бенжамин уруусунун бүт жерине чабармандарды жиберип: «О журт! Неге араңарда мындай жийиркеничтүү иш жасалды?» деп айттырды. ¹³ «Гибадагы ошол бузулган адамдарды бизге кармап бергиле. Биз аларды өлтүрүп, Ысрайылдагы жамандыкты түп-тамыры менен жок кылабыз». Бирок бенжамин уруусу бир тууганы Ысрайыл уруусунун сөздөрүн уккусу келген жок. ¹⁴ Тескерисинче, бенжамин эли ысрайыл эли менен согушуу үчүн өз шаарларынан Гибага чогулду. ¹⁵ Ошол күнү бенжамин шаарларынан колуна кылыч кармаган жыйырма алты миң жоокер, Гиба тургундарынын болсо жети жүз тандалган аскер жыйналды. ¹⁶ Бүткүл кошуундун арасындагы тандалган жети жүз аскер салмоор менен кылды да үзө таамай ата алган сологой жигиттер эле. ¹⁷ Ысрайылдар болсо, бенжамин уруусунан башка, кылычын жалаңдаткан төрт жүз миң жоокер чогултту. Алардын баары тажрыйбалуу жоокерлер эле.

¹⁸ Ысрайылдар ал жерден жылып, Бейтелге барышты да: «Бенжаминдер менен салгылашууга бизди ким баштап барат?» деп Кудайдан сурашты. Эгедер аларга: «жөөт уруусу баштап барат» деп жооп берди. ¹⁹ Кийинки күнү таң заарда Ысрайыл кошууну ордунан козголуп, Гибага жакын жерге ордо курду. ²⁰ Анан ысрайылдар бенжаминдер менен салгылашуу үчүн Гибанын каршысына каз-катар тизилишти. ²¹ Муну көргөн бенжамин аскерлери Гибадан чыгып, ошол күнү салгылашта ысрайылдардын жыйырма эки миң аскерин өлтүрүштү. ²² Бирок эртеси Ысрайыл кошууну кайраттанып, кечеки жерге кайрадан сап тартып тизилди. ²³ Анткени ысрайылдар мурунку күнү

Бейтелге кайра барып, Эгедердин алдында кечке чейин ыйлап: «Бир тууганыбыз бенжамин эли менен салгылашууга кайрадан баралыбы?» деп Жараткан Эгеден сурашкан болчу. Жараткан Эге: «Аларга каршы кайрадан баргыла» деп жооп берген эле. ²⁴ Ошондуктан Ысрайыл аскерлери кийинки күнү кайрадан бенжамин кошууну менен согушту. ²⁵ Бенжамин аскерлери ошол күнү да Гибадан чыгып келип, кылычын жалаңдаткан дагы он сегиз миң Ысрайыл жоокерин сулатты.

²⁶ Ошондо Ысрайылдын элдик кошууну кайрадан Бейтелге келип, Эгедердин алдында ый-өкүрүк салып, кечке чейин орозо кармап, бүтөрттөм жана тынчтык курмандыктарын чалды. ²⁷⁻²⁸ Ал убакытта Кудайдын келишим сандыгы Бейтелде болчу. Арундун небереси, Элазардын уулу Пинхас анын алдында диний кызмат кылчу. Ысрайылдар Жараткан Эгеден:

– Бир тууганыбыз бенжаминдер менен салгылашууга эртең кайрадан баралыбы же жокпу? – деп сурашты.

Эгедер аларга:

– Баргыла, эртең аларды колуңарга салып беремин! – деп жооп берди.

²⁹ Ошентип, ысрайылдар Гибанын айланасына буктурма коюшту. ³⁰ Үчүнчү күнү ысрайыл кошууну бенжамин аскерлери менен согушууга кайрадан майданга чыгып, Гибанын маңдайына катар-катар тизилди. ³¹ Бенжаминдер ысрайылдарга алданып шаардан чыгышты. Алар шаардан итабар алыстап, Гибадан Бейтелге кеткен жолго чейин жетишти. Алар мурдагыдай эле ысрайылдарды кубалап, отуз чакты Ысрайыл жоокерин өлтүрүштү. ³² Бенжаминдер:

– Биз аларды мурдагыдай эле жеңип жатабыз! – деп ойлошту. Чындыгында Ысрайыл жоокерлери өз-ара: «Чегинимиш болуп, аларды калаадан жолго сууруп чыгаралы» деп макулдашып алган болчу. ³³ Ысрайылдардын негизги бөлүгү согуш талаасынан Баал-Тамар шаарына чегинип, ошол жерге катарга тизилишти. Ушул убакта буктурмадагы Ысрайыл аскерлери чыга калып, Гибага ээн тараптан кол салды. ³⁴ Ысрайыл кошуунунан тандалган он миң

аскер Гибага чабуул коюп, кандуу салгылаш башталды. Бенжамин аскерлери башына мындай каран түн түшөрүн күтүшкөн эмес. ³⁵ Эгедер бенжамин уулдарын Ысрайыл уулдарынын алдында талкалады. Ысрайылдар ошол күнү бенжаминдердин кылычын жалаңдаткан жыйырма беш миң бир жүз кишисин мерт кылды.

Салгылаштын кыскача баяны

³⁶ Бенжаминдер алардын мизин майтардык деп ойлошту. Ысрайыл аскерлери бенжамин аскерлеринен артка чегинип жатышты. Анткени ысрайыл аскерлери Гибага жакын жерге коюлган буктурмага таянышкан болчу. ³⁷ Ушул убактан пайдаланып, буктурмадагылар дароо Гибага чабуул коюшту. Алар калаага кирип барып, бүт элди кылычтап салышты. ³⁸ Анткени шарттуу белги беребиз деп ысрайылдар буктурмадагылар менен сүйлөшүп алышкан болчу. Шаардан түтүн көтөрүлгөндө, алар кол салышмак. ³⁹ Ошентип, Ысрайыл кошууну артка чегинди. Бенжамин уруусунун аскерлери отуздай жоокерди өлтүрүп: «Ысрайылдар мурдагы салгылашуудай эле талкаланып жатышат» деп ойлошту. ⁴⁰ Бирок так ошол убакта калаа үстүнөн коюу көк түтүн асманга көтөрүлө баштады! Бенжамин уулдары артка бурулуп караса, шаардан коюу түтүн көккө көтөрүлүп жатыптыр! ⁴¹ Ысрайыл уулдары дароо артка бурулду. Бенжаминдер болсо башына апаат түшкөнүн көрүп, катуу коркуп кетишти.

⁴² Ошондо алар сапырыла артка чегинишип, какыр талааны көздөй качышты. Бирок бенжаминдер кыргындан качып кутула алышкан жок. Башка шаарлардан чыккан ысрайылдар да аларды кыра башташты. ⁴³ Ысрайылдар бенжаминдерди курчоого алып, Гибанын күн чыгышындагы чөлкөмдөргө чейин токтобой сая кубалап, аларга кыргын салышты. ⁴⁴ Ошол күнү бенжамин уулдарынан он сегиз миң киши курман болду. Алардын баары мыкты жоокерлер болчу. ⁴⁵ Аман калгандары болсо бурулуп, ээн чөлдөгү Риммон аскасына карай качып жөнөштү. Ысрайыл аскерлери алардан беш миң жоокерди чоң жолдо кырып салышты. Андан калгандарын Гидомго чейин кубалап, дагы эки миң

жоокерди өлтүрүштү. ⁴⁶ Ошол күнү бенжамин уруусунан кылычын жалаңдаткан жыйырма беш миң киши курман болду. Алардын баары көкжал баатырлар болчу. ⁴⁷ Бирок алты жүз жоокер чөлдөгү Риммон зоокасына качып жетишти. Алар ошол жерде төрт ай баш калкалап жашап калышты. ⁴⁸ Бул убакта ысрайыл кошууну бенжамин жерине кайтып барып, калган элди малынан бери, бардык тирүү жанды кылычтап кырып салды. Жолунда кездешкен шаарлардын баарын өрттөп жиберди.

Аман калган бенжаминдерге аял таап берүү

21 ¹ Ысрайыл эли Миспада чогулганда: «Эч кимибиз бенжамин уулдарына кызыбызды бербейбиз» деп ант берген болчу. ² Согуштан кийин ысрайыл эли Бейтелге келип, Кудайдын алдында кечке олтуруп, катуу боздоп ыйлашты.

³ – О Эгедер! Ысрайылдын Кудайы! Неге Ысрайыл журтунда мындай иш болду?! Ысрайыл элинин бир уруусунан ушинтип айрылып калабызбы?! – дешти. ⁴ Эртеси күнү эл таң азанда ошол жерде курманжай тургузушуп, бүтөрттөм жана тынчтык курмандыктарын чалышты. ⁵ Анан ысрайылдар:

– Эгедерибиздин алдында чогулганыбызда Ысрайыл урууларынан келбей койгондор болду беле? – деп сураштырышты. Анткени алар Миспада: «Эгебиздин алдындагы жыйынга келбегендер каргышка калсын, аларды өлүмгө өкүм кылабыз» деп ант беришкен болчу. ⁶ Ысрайылдар боордошу бенжамин уруусу үчүн канаты кайрылып: «Ка-ап! Бүгүн Ысрайыл бир уруусунан айрылып калды!» деп өкүнүштү. ⁷ «Бенжамин уруусунун аман калгандарына эми аялды кайдан таап беребиз? Эч кимибиз аларга кыздарыбызды бербейбиз» деп Жараткан Эгени оозанып ант берип койбодук беле! ⁸ Алар дагы: «Миспадагы жыйынга Ысрайыл урууларынан келбегендер барбы?» деп сураштыра башташты. Көрсө, Гилаттагы Жабештен эч ким Эгедердин алдына келбептир. ⁹ Анткени алар элди аралап көрүшкөндө, Гилаттын Жабешинин жашоочуларынан бир да жан келбегени белгилүү болду. ¹⁰ Бүт жамаат он эки миң мыкты жигиттерди жиберип:

«Барып, Гилаттагы Жабештин бүт элин, катын-баласын кошуп кылыч мизине алгыла!» деп буйрук берди. ¹¹ «Ар бир эркекти, эр көргөн ар бир аялды садага чапкыла». ¹² Жоокерлер Гилаттагы Жабештин тургундарынын арасынан турмуш көрө элек төрт жүз кызды таап, аларды Канаан жеринде жайгашкан Шило ордосуна алып келишти. ¹³ Анан бүт жамаат Риммон аскасындагы бенжамин уулдары менен сүйлөшүүгө чабармандарды жиберип, аларга ырайым жарыялады. ¹⁴ Ошондо бенжамин уулдары кайрылып келишти. Аларга Гилаттын Жабешиндеги тирүү калган кыздарды колукту кылып беришти. Бирок ал кыздар баарына жетпей калды. ¹⁵ Бенжамин үчүн элдин кабыргасы сөгүлүп турду. Анткени Эгедер Ысрайыл урууларынын бирөөсүнөн айырган болчу. ¹⁶ Жамаат аксакалдары:

– Эми калгандарына колуктуну кайдан табабыз? Бенжаминдин аялдарын түгөл кырып салбадыкпы! – деп кейишти. ¹⁷ – Ысрайылдын бир уруусу тукум курут болуп кетпеши үчүн, бенжаминге тийген энчи жери анын кийинки урпактарына калсын. ¹⁸ Бирок биз: «Бенжаминге кызын берген каргышка калсын!» деп ант берип койгондуктан, аларга кыздарыбызды турмушка бере албайбыз. ¹⁹ Ошондо бирөө:

– Уксаңар! Шилодо жыл сайын Эгебизге арналып майрам өткөрүлөт эмеспи! – деди. Ал шаар Бейтелдин түндүгүндө, Бейтелден Шекемге кеткен жолдун күн чыгышында, Лебондун түштүгүндө жайгашкан эле. ²⁰ Муну укканда аксакалдар бенжамин уулдарына:

– Баргыла да, жүзүмзарда жашырынып олтургула – деп айтышты. ²¹ – Байкагыла, Шилонун кыздары бийлегени чыкканда, жүзүмзардан чыгып келип, ар бириңер Шилонун кыздарынан бирди кармап, бенжамин жерине ала качып келгиле. ²² Кыздардын аталары же агалары бизге арызданып келишкенде, биз аларга: «Бенжаминдерди биз үчүн кечирип койгула. Биз алардын ар бирине согуштан жубай олжолоп келе алган жокпуз. Силер кызыңарды аларга өз эркиңер менен бербегендиктен, мында силердин күнөөңөр жок» деп айтабыз. ²³ Бенжамин уулдары

айтылгандай кылышты. Бийлегени чыккан кыздардан ар бири бирден бийкечти ала качышты. Кыздарды өз жерине алып келип, шаарларды куруп, ошол жерде жашап калышты.²⁴ Ысрайылдардын да ар бири өз уруусуна, өз үйүнө жана өз жерине кайтып кетишти.²⁵ Ал убакта Ысрайылда падыша жок болчу. Ар ким эмнени туура көрсө, ошону жасачу.

“Бийлер” китеби боюнча сөздүк

Бий – (эврейче **בַּיִת** шафат) бийлик даражасы. Мындай адамдар уруунун, аймактын, өзүнчө чоң топтун башкаруучусу, жетекчиси болушкан. Эл башчы катары, бийлер журтту согушка көтөрүп, жоодон элди коргогон (Гидон, Жайыр, Ыптаах, Самсон), тынчтык мезгилинде элге баш болуп, ички маселелерди чечишкен (Дебора, Шамил). Алар калк арасында калыстыгы менен белгилүү болушкан. Элдик жыйындарда да, жеке адамдар арасында да чыр-чатактарды чечип, соттук милдетти да аткарышкан. Кыргыздардын бийлери аркалаган милдет-вазипасы да Ыйык Китептеги бийлердин жасаган иштерине окшошуп кетет.

Бөрү (Бийлер 7:25; 8:3) – (эврейче **בְּרִי** Орев, мааниси – ‘бөрү’) мидиандардын кол башчысы.

Жараткан Эге – (эврейче **הוֹדֵא** мааниси ‘ал ким болсо, ошонун нак өзү’, ‘түбөлүк бар болуучу’, ‘бар кылуучу’) Кудайдын азирети Муса пайгамбарга айткан ысмы. Өз мааниси боюнча, ал Кудайдын баарынан жогору турганын, бардыгын жаратып, бардыгын бар кылганын жарыялайт. Кыргыздын «Жараткан» жана «Эге» (караңыз: Эге, Эгедер) деген сөздөрү айкалышып, ушул сөздүн маанисин берип турат (казакча – Жараткан Ие, каракалпакча – Жараткан Ийе).

Карга (Бийлер 7:25; 8:3) – (эврейче **כַּרְגָּא** Зээв, мааниси – ‘карга’) мидиандардын кол башчысы.

Кудай Эге – (эврейче **הוֹדֵא אֱלֹהִים**) Кудайдын курама ысымдарынын бири, Кудай жана Эге деген ысымдардан жасалган. Мааниси боюнча, ‘биздин Эгебиз болгон Кудай’ дегенди билдирет.

Назир (Бийлер 13:5; 16:17) – (эврейче נָזִיר назир, мааниси — ‘Кудайга арналган, багышталган’) иудаизмде белгилүү бир убакытка же өмүр бою жүзүм менен жүзүмдөн жасалган азыктардан (эң алды – шараптан) баш тартууга, чачын кырктырбоого жана каза болгон адамдын жасатына колун тийгизбөөгө Кудайга убада берген адам (Сан.6:1-21). Шамшы бий энесинин курсагында жатканда эле Кудайга багышталып, назир болгон (Бий.13:5).

Садага – Кудайга багышталган, арналган нерсе.

Садага чабуу (Бийлер 1:17; 15:9; 15:18; 21:11) – 1) Малды Кудайга арнап курмандыкка чалуу; 2) бир нерсени толугу менен бирөөгө багыштап, арнап берип салуу. Мисалы, Жашыя китебинде эл башчы Жашыя басып алган жерлердин элин, мал-жанын Кудайга багыштап толугу менен жок кылып, байлыктарын Кудайдын казынасына берген.

Сагана (Бийлер 8:32) – бир тукумдун маркумдары коюлчу көрүстөн. Байыркы заманда эврейлер маркумдун денесин кепинге ороп, аска бооруна оюлуп жасалган бөлмөдөгү текчеге коюп, бөлмөнүн оозуна чоң ташты тиретип жаап коюшчу. Маркумдун сөөгү чирип бүткөндө, аны чогултуп, кумурага же кутуга салышкан. Кийин каза болгон адамдарын да ошол жерге коюшкан. Ар бир тукумдун өзүнө гана таандык саганасы болгон.

Теңир – 1) асман, көк; 2) кудай, көкө Теңир. Түркий жана моңгол элдеринин ата-бабалары байыркы заманда тутунган теңирчилик дининдеги кудайлар пантеонундагы башкы кудай, көктүн, асмандын кудайы (анын түгөйү – жердин аял кудайы Умай эне). Теңир деген сөз – иран тилдеринен келген кудай (худо) деген сөзгө далма-дал келген түркий тилдердеги төл сөз.

Шамшы – (эврейче שִׁמְשׁוֹן Шымшон, арабча شمشون Шамшун) Ысрайыл бийлеринин бири. Кыргыз тилинин тыбыштык өзгөчөлүктөрүнө ылайык бул ат өзгөрүп отуруп, Шамшы болуп калган.

Чаян-Бел (Бийлер 1:36) – (эврейче אֲכַרְבִּימ אкраббим, мааниси ‘чаяндуу бел’) географиялык жердин аталышы. Бул бел-ашууда чаяндар көп болсо керек.

Эфод (Бийлер 8:27; 17:5; 18:14) – 1) эврей жогорку динкызматчылары кийип жүргөн жеңи жок үстүңкү кийим. Ал алтындан, көгүш, чымкый кызыл, кырмызы жүндөрдөн жана зыгыр буласынан чеберчилик менен жасалган. Анын алдыңкы жана арткы жагын бириктирүү үчүн ийин аркылуу өтө турган эки боосу болгон. Эфод сыртынан белбоо менен курчалган. Ал да алтындан, көгүш, чымкый кызыл, кырмызы жүндөн жана зыгыр буласынан жасалган (Чыгуу 28:5-10); 2) катардагы динкызматчылар жана жыйын чатырында кызмат кылган адамдар кийчү кийим (1 Шам. 22:18). Дөөт да Кудайдын келишим сандыгын Обет-Эдомдун үйүнөн Иерусалимге алып баратканда эфод кийип алган болчу (2 Шам. 6:14); 3) эфод үй буркандары (эврейче אֲפֹדֵי) жөнүндө сөз болгон учурда да колдонулуп, буркандардын кийимин жана буркандардын өзүн билдирет (Бий. 8:27, 17:5).

Эге, Эгедер – (эврейче אֶגֶד, אֶגְדָּר), мааниси – ‘мырза’, ‘кожоюн’, ‘ээ’) адамга жана Кудайга колдонулуучу жогорку наам. Кудай ысымдарынын бири болуп да эсептелет. Эврей тилине окшоп, кыргызча да бул сөздөр (эң алды – эгедер) адамга да, Кудайга да карата колдонулат. Адам каза болгондо, “Эсине бердик” деп айтышат. “Эгем” деп кыргыздар илгертен Кудайга кайрылып келишкен (караңыз: Кыргызча-орусча сөздүк, 1985, 443-б.).

*Урматтуу окурман
бул китепти окуганыңыз
үчүн сизге ыраазычылык билдиребиз!
Бизде жаңы акция өтүп жатат.
"Бийлер", "Жашыя" "Жунус, Эстер, Рут"
китептерине рецензия жана
комментарийлерди жазган
ар бир адам Бишкек шаары,
Ибраимов көчөсү 181 дарегинде жайгашкан
Бийик Китеп коомунун дүкөнүнөн китеп
алганда 5% арзандатууга ээ болот.
Айтылган ой-пикирлердин эң жакшылары
тандалып, баалуу белектер берилет.
Шашылгыла, белектер чектелген.*

Руханий мурас Бийлер

«Жакшы кабар» КУ,
Ибраимов көчөсү 181

Конфессиялар аралык

01.06.17-ж. басмага берилди. Форматы 52 x 72 ¹/₈
Офсеттик басма. Нускасы 3000 даана. № 7810 заказ
«Аль Салам» басмаканасында басылды.
720044, Бишкек шаары, Симферополь чолок көчөсү, 85; тел. (312) 25-21-22